Pico Della Mirandelo

İnsanın Değeri Üzerine Söylev

Ya da Rönesansın Manifestosu

Çeviren: Levent Özşar

Biblos

Pico Della Mirandelo

İnsanın Değeri Üzerine Söylev

Çeviren: Levent Özşar

Biblos

Kitabın özgün adı: *Oratio de Hominis Dignitate*

Çevirmen: Levent Özşar
Türkçesini gözden geçiren: Münevver Özgen
ISBN: 975-92791-8-5
Bu kitabın Türkçe yayın hakları
Biblos Kitabevine aittir
© Biblos Kitabevi

Basım Yeri: Özal Matbaası - İSTANBUL
1. Basım 2006

Biblos Kitabevi Yayınları
Altıparmak Cad. No: 86 BURSA
Tel : (0224) 223 71 95

Pico üzerine...

İslam Doğu'da Arabistan'dan Mısır'a, Levant'a, oradan İstanbul kapılarına, Batı'da Afrika boyunca ilerleyip İspanya'ya, Avrupa'ya ulaştı. Kilisenin güvenliği tehlikeye düşmüş, tüm dünyada buyruk yürütme savları değerini yitirmişti. Buna yol açan en az iki neden vardı: 1) Kutsal topraklar Müslümanların eline geçmişti. 2) Hristiyanlığın yüreğine birtakım yeni, canlandırıcı düşünceler getirilmişti.

Büyük Arap felsefecileri Platoncu geleneği koruyup öğretti; bilim adamları astronomiyi, astrolojiyi, simyayı geliştirdi. Kuran'ın koruması altında Musevi ezoterizmi çiçeklendi, tasavvuf tomurcuklandı.

İslam'ın siyasal bakımdan Hindistan'a dek yayılması matematiğe ilgiyi uyandırdı, Hint sayılarının Batı'ya gelmesine yol açtı. Bu da ileri düzeyde matematik araştırmaları için uygun bir yazım dizgesi sağladı. İçteki anlaşmazlık, kilisenin evrensel yetke olma savlarını güçten düşürdü. John Wycliffe (1320-1384) gibi yürekli sesler, klisenin günahları bağışlanmasını, ekmek şarap ayinini, aforozun gücünü sorguladı. Bunlar, insan, doğa, Tanrı kavramlarının ussal bakımdan gözden geçirilmesinin yolunu açtı.

İkinci itici güç, en gür dile gelişini İtalyan Rönesansının mücevheri Giovanni Pico della Mirandola'da (1463-1494) bulur; Pico, La Mirandola ile Concordia

kontunun küçük oğluydu. Bologna, Ferrara, Padua, Paris üniversitelerinde okudu, İtalyanca, Latince, Arapça, Ermenice, İbranice çalıştı. Pico'nun "*prisca theologia*"ya, eskil bilgeliğe saygısı onu Floransa'daki Platoncu Akademi'ye yaklaştırdı. Akademi, Cosimo dei Medici'nin (1389-1464) koruması, desteğiyle kurulmuştu.

Rönesans İtalya'sında Platon üzerine araştırmaları Bizans'tan gelen bilginler başlatmıştır. Bunların başında yer alan İstanbullu Georgios Gemiston Plethon (1355-1450) da Platon Akademisi'nde çalıştı. Burası günümüzdeki anlamında bir akademiden çok Platon'u seven, onu araştıranları bir araya toplayan bir dernekti. Platon'un bütün yapıtları burada çevrilmiştir, Skolastiğe, Aristotelesçiliğe karşı Platon burada savunulmuştur. Dolayısıyla Akademi, Platonculuk konusundaki görüşlerin İtalya ile Avrupa'ya yayılmasının kaynağı oldu.

Floransa'daki Platon Akademisi'nin yetiştirdiği en önemli kişilerden biri Marsilius Ficinus'tur (1433-1499). Onun en büyük katkısı Platon'un yapıtlarını çevirmesidir. Platonculuğun ana kaynağının ortaya çıkması Aristoteles ile Platon felsefeleri arasındaki çatışmayı yumuşattı. Eski çağın bu iki düşünürünün temelde birleştiklerine karar verildi. Öte yandan Ficinus'un felsefesine daha yakından baktığımızda onun Platoncu olmaktan çok yeni platoncu olduğu görülecektir.

Pico'ya dönersek, o, doğru bilginin evrensel olduğu biliyordu. Bu yüzden yalnızca eski Yunan felsefesine bağlı kalmaya karşı çıktı. Zerdüşt'ü, Musa'yı, Orfeus'u, Pisagor'u, Hıristiyan tanrıbilimini, İslam felsefesini, İbrani kabalasını araştırdı. Ficino, Platon'u Latince'ye çevirdikçe, Pico onun yapıtlarını inceledi.

Medici ailesinin ajanları hermetik yazıları Floransa'ya getirdiğinde, Pico, Ficino'yu bunları çevirmesi için zorladı. Onların bilgeliğin köklerini, felsefe, bilim,

dinin bireşimini içerdiğini kabul ediyordu. Böylece Pico, kabalayı Rönesansın yüreğine tek başına getirdi.

Pico 1486'da, 23 yaşındayken 900 tezini yayınladı. Bütün dünya bilginlerini Roma'ya onları tartışmaya çağırdı. Papa bu toplantıyı yasakladı. Tezlerin yedisi Roma tarafından sapkın sayıldı, altısı da "kuşkulu" görüldü. Sapkın görülen önermeler arasında büyü bilimi, kabala aracılığıyla İsa'nın tanrısallığını kanıtlama da vardı.

"*Oratio de Hominis Dignitate*", Türkçesi "İnsanın Değeri Üzerine Söylev", on beşinci yüzyılın temel düşüncesini açığa vurdu. O, başka başka felsefeleri yalnızca diyalektiğin uyumlu kılabileceğini, din ile bilimin bileşiminin olsa olsa diyalektikle yapılabileceğini, büyü dizgelerinin özünde saklı duran bilgeliğin onunla açığa çıkarılabileceğini öğetti. Pico, Rönesans'a seçme özgürlüğü kavramını getirdi.

Oratio'da usta yapıcı, Adem'e, arketipik adama seslenir, insana seçtiği şeye sahip olma, istediği şeyi olma olanağı verildiğini bildirir. Pico, bunun bir ölçüde Atina gizemlerinde Prometheus ile simgelenen adamın ardındaki anlam olduğunu söyler. Özgürlük, bizim evrenimizin yasalı olduğunu yadsımaz, tersine evrenin yasalılığına dayanır. İnsanda dünyadaki her varlığın, canlının tohumu vardır. Duyumun tohumlarının gelişmesine izin verilirse insan hayvanlaşacaktır; ussal tohumlar çimlenirse o göksel bir canlı olacaktır. Gelgelelim onda anlama yetisinin tohumları çiçeklenecek olursa insan melek gibi olur. "O herhangi bir yaratığın payına düşenle yetinmez, kendi birliği içinde kendini yukarı kaldırırsa Tanrı ile bir tek tin yapılır, "her şeyin üzerinde", "bütün şeylerin başında" olur. Çünkü yalvaç Asaph'ın söylediği gibi "Evet, hepiniz tanrılarsınız, en yükseğin oğullarısınız".

Biz ne olmak 'istersek' o olabiliriz. Pico özgürlükte kök saldı, metafizik ile etiği, insanın özündeki değeri

evrenin yapısı içinde harmanladı. Bu tanrısal olanağı gerçekleştirmenin yöntemi dalınçtı. Bu dalınç, ayırt etmenin, sezgisel anlama yetisinin sevecenliğin ateşini yakar. Törebilim aracılığıyla duygularını sınırlayarak, diyalektik aracılığı ile usun sisini, pusunu silkeleyerek canını saflaştıran, bu üçünü etkin kılan biri, bir seraf, bir aşık olur. O "Tanrıdadır, Tanrı ondadır, Tanrı ile o birdir."

Özgürlük insandaki "seçtiği şeye sahip olma, istediği şey olma" gücüne dayanır. İnsan isterken, geride, içeride kendini gösteren yaratıcı güce, dürtüye çok benzer. Bu dürtü niteliksizdir, insan yapısı içinde onun belli bir yeri yoktur. İnsan da, "Ne yersel ne de gökseldir, ne ölümlü ne de ölümsüzdür." Gelgelelim bilinç aracılığı ile bilinç içinde olduğu şey olur.

Dalınç ile büyü kendini değiştirmenin anahtarlarıdır. Bizim ikili doğamız vardır. Biri tanrısal olana, yukarı çeker, öteki aşağıya, çatışmanın ayrımlaşmış katmanlarına... Deli bir adam gibi, didişmeyle, uyumsuzlukla itilen insan, derinlere yuvarlanır. Oysa törel felsefe, sevi, barış getirecektir. Biz Yakup'un merdivenlerine ancak o zaman tırmanmaya başlayabiliriz. Bu merdiven "aşağıdaki yeryüzünden göğün yücelerine yükselir, art arda gelen birçok basamağa ayrılmıştır." Tanrının merdivenine hiç kimse kirli ayaklarla, yıkanmamış ellerle dokunamaz. Gizemin belirttiği gibi, "saf olmayanın saf olana dokunması kutsala saygısızlıktır". Ne ki saflığa ulaştığımızda bütün varlıkları sevebiliriz. Bunu başarırsak "Birdenbire bir seraf gibi alev alev yanmaya başlarız."

Gerçek bir dalınççı gövdesini unutur, usun en derin yerlerine erişir, o dünyasal değildir, göksel bir hayvan da değildir, insan etine bürünmüş Tanrıdır daha çok.

Diyalektik hem retorik hem de mantık tartışmalarını aşar; onun sağladığı barış, insandaki aşağı ilkenin yüksek ilke ile dostluk kurmasını sağlar. Konuşma ya

da uslamlama aracılığıyla buna ulaştığımızda, kerubilerin tini bizimkini etkiler. Doğanın merdiveninin basamakları boyunca felsefe yaparak, her şeyin içine girip odağına ulaşarak, kimi aşağı inecek, titanik güçlerle, Osiris gibi biri çoğa böleceğiz; kimi de Apolloncu güçlerle yükselecek, Osiris'in gövde parçalarının bir araya getirilmesi gibi çokluğu, birde toplayacağız. Bu, dalınçtaki kişi dostluğa erinceye dek sürer. Bu dostlukla bütün uslar, bütün anlama yetilerinin üzerindeki bir tek anlama yetisiyle uyumlu olur.

Henüz temiz olmayanlar, törel bilgiye gerek duyanlar, çadırın dışındaki insanlarla birlikte açık göğün altında yaşamalıdır. Onların Thessalyalı rahipler gibi kendilerini arıtmaları gerekir. Tapınağa ancak yaşamlarını düzene koymuş olanlar alınmalıdır.

Pico, Orta çağların demonolojisinin değersiz olduğunu öğretti. Ona göre aşağı güçlerden etkilenme yüzünden büyü, sihirbazlığa yol açtı. Ancak "SYMPATHEION"a, açıkçası sempatiye, duygudaşlığa ya da birlikte titreşen uyumlara dayalı bir doğal büyü vardır. Bu, dünyanın canını (spiritus), göksel imgeleri, gerçek tinsel gizil güçleri bağlar. Özdeksel nesnelerin kendi gücü yoktur. Onlar yıldızlardaki güçlü özellikleri taşır. Bu görünmez kalıplar bir düzene sokulabilir, yeryüzündeki nesneler göksel nesnelerden yayılan tanrısal ışığa ayarlanabilir, onunla uyumlu kılınabilir. "Dolayısıyla *magus*, büyücü, yerle göğü evlendirir, açıkçası aşağı şeylerin güçlerini yüce şeylerin armağanları, nitelikleriyle birleştirir." Büyücülerin kullandığı doğal büyü, yıldızsal alanın ötesinde, göğün üzerindeki 'plenum'a ulaşarak saflaştırılmış, dönüştürülmüştür. Bu süreçte, törel, tinsel yetkinleşme yetmez, istemenin gücü de yetmez; yaratıcı gizil güçler, ilişkiler olarak rengin, sayının, sesin derinlemesine anlaşılması gerekir. İnsan bu bilgi, bu kılgı aracılığıyla dünyada örselenmez duruma gelir, bilinç bakımından bir ölümsüz,

bir usta-magus olur. Varlığın bütün merdivenlerini tırmandığında tanrısal bir adama dönüşür. Dolayısıyla yüksek büyü "harikalar yaratmaz, daha çok onları yaratan doğaya yardım eder."

Biri "uyduruk Apollon'un değil, bu dünyaya gelen her canı aydınlatan gerçek Apollon'un kutsal tapınağına" girmek için Delfi'nin üç buyruğu'na uymalıdır: İlki "Hiçbir şeyde aşırı değil."dir. Çünkü her şeyde ölçülü olma ilkesi tinsel bilgiyi amaçlayan kişinin usu ile gövdesini uyumlu kılar. İkincisi 'Kendini bil."dir. Bu söze kulak verirsek doğa bilgisine yükseliriz. Üçüncüsü "Sensin."dir. Biz, bu buyrukla gerçek Apollon'u biliriz.

İnsan evrenin bir yerini doldurmak için rastgele yaratılmamıştır. O, Tanrının bir benzeridir. Kendince bir dünyası vardır, büyük dünya içinde bir küçük bir dünyadır. Mirandelo'nun bu düşüncesinde, yaygın bir Rönesans anlayışıyla karşılaşırız. Artık insan bir organ değil, yasası, ağırlık merkezi kendisinde olan özgür, küçük bir dünyadır. Dünya için Tanrı neyse gövde için de can odur. Dolayısıyla Tanrı gibi insan da çevresinde olup biten her şeyin odağındadır. Bu yaklaşım, insanın evrenin merkezinde yer aldığı düşüncesine götürür, Bu da Hümanizmanın ayırıcı özelliğidir.

Pico, uzun bir '*Apologya*' yazarak kendi görüşlerini savundu. Ne ki Papa VIII. İnnocent'in kovuşturma tehdidi yüzünden kaçmak zorunda kaldı. Fransa'da papalık elçisinin ricasıyla tutuklandı. Lorenzo dei Medici'nin kişisel koruması altında Floransa'ya geri döndü, ömrünün son birkaç yılını Rönesans'ın öncüsü olan düşünceleri yayarak, öğreterek geçirdi.

Origenes, yazının, allegorik, yazınsal, göksel ya da gizli olanı yorumlamanın anahtarı olduğunu öğretti. Bunu benimseyen Pico, '*Heptaplus*'u yazdı. Yaradılış öyküsü üzerine bir açıklamadır bu. Açıklama, doğanın, evrimin yedi katlı anlaşılmasını konu alır. Öğeler (ateş,

hava, su, toprak) krallığından başlar dünya üstü alanlardan geçerek ilerler.

Kont Pico, 1491'de sanını, mal varlığını bıraktı. Yapıtını bitirir bitirmez yurtsuz bir çileci, bir öğretmen olarak yaşamak istedi. 1493'de büyüye derin bir ilgi duyan papa VI Alexander tarafından bütün bütün aklandı. Ne var ki, bir gezgin olarak yaşamaya başlamadan önce ateşlendi. 17 Ekim 1494'te, VIII. Charles'in, Piero dei Medici'yi kovarak Floransa'ya girdiği gün öldü.

Onun yapıtlarının tini, insanların usu üzerinde kalıcı bir etki bıraktı. Kendisine taktığı yalın "Kaşif" adının anlamını hak etti. Yapıtları Batı'nın yeniden doğuşunda öncü rolü oynadı.

Pico della Mirandola'nın İnsanlık tarihindeki derin önemi göz ardı edilemez. O, Avrupalı insanın yeni konumunu gözüpekçe dile getirmiştir. Bu adam, dünya üzerinde etkili olmak için, yazgısını bilimle denetlemek için *Magia* ile *Kabala*'yı kullanan *Magus*'tur.

Çevirmenin sözü

Pico ile ilk kez Marguerite Yourcenar'ın *Zenon* adlı kitabının girişindeki ünlü seslenişle tanıştım. Bu bölüm, elinizdeki kitabın arka kapağında yer alıyor. Onu aşağı yukarı 10 yıl, kimi evimde odama, kimi de çalıştığım yerlerin duvarına astım. Bu yerlerden biri bir felsefe bölümüydü. Oradan apar topar ayrıldığımda, geride kalan, bana getirilen şeyler arasında sigaram, şimdi anımsamadığım bir iki ıvır zıvır ile Pico'nun bu pasajını yazıp duvara astığım kağıt vardı. Benzerler benzerleri buluyor.

Yıllar geçti "Söylev"in giriş bölümünün tüm metnini ele geçirdim, merakla çevirdim. Beş altı yıl sonra başka bir metinden yararlanarak çeviriyi dipnotlarla destekledim. Bir de tanıtım yazısı çevirip ekledim. Böylece Rönesans felsefesi alanında güzel bir çeviri ortaya çıktı sanırım.

Ben bu küçük ama değerli yapıtı insanın kendi dünyasını kurma özgürlüğünü bir kez daha anımsatmak uğruna çevirip yayınlamak istedim. Bir yaşam boyu bizim olan bu özgürlük, kitle iletişim araçlarından sosyal bilimlere kadar yaşamın hemen her alanında göz ardı ediliyor, küçümseniyor, hatta horlanıyor. Değişik dizgelerin bireyin varoluşunu, olanaklarını, dirimini, bilincini, gücünü alıp tükettiğini, ancak hem canlı hem de bilinçli tek varlığın dizgeler değil insan olduğunu anımsatan bir metni çevirmekle iyi ettiğimi düşünüyorum. Spinoza'nın dediği gibi insanların usu türlü türlü, birinde kutsallık duygusu uyandıran öteki-

ne gülünç gelir. Böyle bir metnin, kendini kurmayı seçenlere yardımcı olacağını düşünüyorum. Ben de böylece Pico'ya gönül borcumu ödemiş oluyorum. Bir kez daha, bu kitap bağlamında, benzerler benzerleri bulur diyorum.

Bu arada onun düşüncesindeki çağdaş okura şaşırtıcı görünebilecek bir yöne değinmeliyim. Pico büyü ile meditasyonu kişinin kendini, evreni dönüştürmesinin bir yöntemi diye görür. Bu konuda sözü uzatmadan şunu söylemeliyim. Bizim, için karanlık bir iş gibi görünen büyünün yeni platoncu felsefe bakımından tutarlı bir açıklaması var: Buna göre idealar dünyası ile bu dünya arasındaki bağ tek yanlı değil. Açıkçası ideaların bu duyulur dünyayı belirlediği gibi bu dünyadaki nesneler, yani kopyalar da öteki düşünülür dünyayı, oradaki ideaları belirler. İdeaları etkilemenin bu yöntemleri büyü diye adlandırılabilir. Eski Yunandan Mısır'a, Hint'ten Çin'e kadar bütün büyü etkinlikleri Tanrıları etkilemek hatta zorlamak içindir. Hatta Nietzsche şiirin kaynağında bile bu amaçla yararlanılan büyüsel sözleri görür. Rönesans felsefesinin bu konudaki yaklaşımı Agrippa von Nettesheim'ın bu konudaki ünlü kitabında * birinci elden okunabilir.

* Gizli Felsefe Ya da Büyü Felsefesi Biblos Kitabevi, 2006)

İnsanın Değeri Üzerine Söylev

1. Bölüm (1)

Önsöz

En saygı değer Babalar(2), eski Arap(3) yazılarında şunu okudum: Saracenli Abdallah'a(4) "Dünyanın en şaşırtıcı şeyi nedir?" diye sorulduğunda o, "Tansık sayılabilecek şeyler arasında insandan daha büyüğü yok." diye yanıtladı. Hermes Trismegistus'un "İnsan büyük bir tansıktır Asclepius." (5) diyen tanınmış seslenişi de bu düşünceyi doğrular. İnsan konusunda nice şey söylenir. O, yaratıklar arasında aracıdır; kendi altındaki varlıkların beyi olarak yukarıdaki Tanrılara yakındır; duyularının keskinliği, usunun sorgulaması, anlama yetisinin ışığı(6) ile doğanın yorumlayıcısıdır; zaman dışı değişmezlik ile zamanın akışının orta yolunda oturur; Perslerin dediği gibi(7) canlı bir birliktir, dünyanın evlilik ilahisidir, Davud'un tanıklığı(8) ile, meleklerden azıcık aşağıdadır. Bu sözlerin dayandığı temelleri düşündüğümde insan doğasının üstünlüğünü savunan bu tür uşlamlamalar bence bütünüyle inandırıcı değil.(9)

Kuşkusuz bunların tümü önemli, gelin görün ki asıl nedenlere değinmiyorlar. Açıkçası insanın böyle koşulsuz bir saygıyı hak etmesinin eşsiz gerekçelerine dokunmuyorlar. Soruyorum: Niçin meleklere ya da takdis korolarına insandan daha fazla saygı duymayalım? En sonunda insanın niçin yaşayan şeylerin en talihlisi olduğunu kavradım. Varlıklar sıradüzeninde

yalnızca hayvanların değil, yıldızların, dünyanın sınırlarının ötesinde yerleşen anlakların da(10) insana imrenmesine yol açan koşulun ne olabileceğini kavradım. Böylece de onun bütün bu saygıyı neden hak ettiğini bildiğimi ta içimde duydum: İnancı aşan, ruhu duyduğu hayranlıktan ötürü vuran bir şey. İnsan, bu temelde, tam bir adaletle, büyük bir tansık, bütünüyle saygı değer bir varlık olarak düşünülüp, adlandırıldığına göre başka türlü olması olanaksız. Öyleyse ey acımalı babalar, insanın bu koşulunun tam olarak ne olduğunu işitin, insanlığınız adına öğrencinizi bu konuyla uğraşır iken bağışlayın.

Baba Tanrı, en güçlü mimar, saklı bilgeliğinin buyruğuyla, gördüğümüz bu dünyanın Tanrının acundaki konağı olduğunu, onun en sevgili tapınağı olduğunu söylemiş bulunuyor. O, gök-üstü bölgesini anlaklarla donatmış, göksel küreleri ölümsüz tinlerin yaşamıyla düzenlemiş, aşağı dünyanın mayalanan gübre yığınına da hayvansal yaşamın bütün biçimlerinin bolluğunu, bereketini koymuş bulunuyor. Ne var ki, Tanrı usta, bu iş bittiğinde böyle büyük bir başarının anlamını kavrayabilecek, onun güzelliğini sevecek, genişliği karşısında şaşkına dönecek bir yaratığın olmasını diledi.(11)

Sonunda, her şey tamamlandığında (Hem Musa'nın hem de Timaeus'un tanıklık ettiği gibi), Tanrı insanı yaratmaya karar verdi.(12) Ancak ne bu yeni soyu ona bakarak yaratacağı bir arketip ne hazine dairesinde yeni oğluna bağışlayacak uygun bir kalıt ne de bu yeni yaratığın durup dünyayı düşünmek için kendine çekidüzen vereceği bir yer kalmıştı. Her yer daha önceden dolmuş, her şey en üst, orta, en alt düzeylere dağıtılmıştı. Bunlar gerçek olsa da Baba'nın gücünün doğasında bu son yaratıcı atılımda başarısız olmak yoktu. Yüce bilgeliğin doğasında böylesine önemli bir konuda önlem eksikliği nedeni ile kararsızlık yaşamak

yoktu. Onun kayırıcı sevgisinin doğasında tanrısal cömertliği övmeye yazgılı bu yaratığı bütün öteki şeyler arasında yetersiz kalmak zorunda bırakma dileği yoktu.

Sonunda, yüce Yapıcı, hiçbir şeyi tümüyle veremeyeceği bu yaratığa, bütün öteki yaratıklara bağışlananlardan pay verilmesini kararlaştırdı.(13) Bu yüzden Tanrı insanı, bu belirlenmemiş imgeyi (14) aldı onu dünyanın ortasına(15) yerleştirerek şunları söyledi:

"Ey Adam! Biz sana ne hazır bir yüz ne de özgün, doğuştan gelen bir özellik verdik, ta ki kendi yerini, biçimini, yeteneklerini kendin seçesin, onları kendi yargın, kendi kararın ile edinebilesin. Bütün öteki yaratıkların doğası bizim koyduğumuz yasalarla belirlenip sınırlanmıştır. Oysa senin önünde böyle sınırlamalar yok, kendi yüzünün çizgilerini sana koruma görevini verdiğimiz özgür isteğinle çizebilirsin. Seni dünyanın tam ortasına koyduk, baktığın yerden dünyadaki her şeyi daha kolay görebilesin diye. Seni ne yersel ne göksel, ne ölümlü ne ölümsüz (16) olarak yarattık; özgür, olağandışı(17) bir yontucu gibi kendini, kendi seçiminle biçimleyebilesin diye. Aşağıya, yaşamın kaba biçimlerine inmek de tanrısal yaşam sürenlerin düzenine çıkmak da senin elinde."

1. Bölüm dipnotları

1- Bu bölümleme özgün metinde yoktur.

2- Pico, ileride Roma'da 900 tezinin tartışılacağı toplantıyı düşünmektedir. Bu yüzden bir senatoda ya da kurulda konuşur gibi konuşur.

3- Pico, Flavius Mithridates kılavuzluğunda Arapça çalışıyordu.

4- Abdallah'ın kimliği konusunda değişik varsayımlar ortaya atılmıştır. Bkz. Bori 1997 ile Pluralità delle vie, Milano 2000, 43f.

5- "Büyük bir tansık..." bkz. Asclepius VI, 1-2. Hermetik yazılar, Mısır tanrısı Thot'a bağlanır. Bu Tanrının Yunanca adı, yazıyı bulan Hermes Trismegistos'tur. Latincede Mercurius'a karşılık gelir. Yunanca, Latince yazılan bu metinler İS. 1-3 yüzyıllar arasına tarihlenir. Hümanizma ile Rönesans döneminde bunlara pek değer verilmiştir. Bu metinlerin en önemlileri, Marsilio Ficino aracılığıyla çevrildi. Bu çalışmalar arasında Asclepius (Lat. Esculapius, tıp ile bilicilik tanrısı) da vardır.

6- Duyu, us, anlak sıralamasına dikkat edin. Bu sıralama meleklerin düzeninde Tahtlar, Kerubiler, Seraphimler olarak yeniden görünecektir. Aynı sıralama Söylev'de başka bir yerde de vardır. Orada insan, meleklerin düzeyini bile aşıp Tanrı ile bir olur.

7- Pico, "Persler" derken "Kildani" kaynaklarını düşünüyor olsa gerek. Gemistus Plethon tarafından Zerdüşt'e yüklenen *Kildani Kehanetleri* (2.yy'dan kalma olduğu sanılan bu gizem yazıları, Proclus için pek önemlidir.) Ficino'nun kaynağıdır. Bkz. *Söylev* ile *Conclusiones*, 114-116, Biondi. Ancak Pico'nun hangi metne değindiğini kesinlikle bilmiyoruz.

8- Bkz. *Mezmurlar* 8: 5-8.

9- Pico burada insanın onuru üzerine zengin literatüre eleştirel biçimde değinmektedir (Örneğin arkalarında eskil Hristiyan yazarlar olan Bartolomeo Fazio ya da Giannozzo Manetti. Bkz.Garin 1938, ile De Lubac 1974). Pico, insanın

küçük dünya olduğu düşüncesini benimser. Bu insan, bütün öğeleri kendinde toplar, evrenin aracısıdır, onu yorumlar (Bakınız *Söylev*; *Heptaplus* V, 6, *Picatrix* III, 5, 1). Bu, Marsilio Ficino'nun Platoncu tanrıbiliminin de temel savıdır. Orada can, özdek ile meleksi anlakların arasına yerleştirilmiştir. (Bkz. Kristeller, 1988, s. 118-123); Oysa Pico'ya göre insanın yeryüzündeki ödevi bu orta konumda durup kalmak değildir. Tersine insanın dinamik bir ödevi vardır. İnsan imgeler dünyasını aşmaya, sonunda gösterilebilir oluşun ötesindeki saltıkla birleşmeğe çağrılmıştır.

10- Sıraya dikkat edin. Melekler, yıldızlar, düşük yaratıklar. Bu, aşağıda ters doğrultuda yinelenir.

11- Üç katlı yapıya (Düşünmek, sevmek, şaşmak) dikkat edin. Bu ileride yinelenir arketipler, hazine daireleri, yerler ya da yüksek, orta, aşağı düzenler. Üçlemeye gönderme yapıldığında bunlar güç, bilgelik, sevgiye karşılık gelir.

12- Bu yaradılış açıklaması hem İncil'e hem de Platoncu kaynağa dayanır (Bori, 1997 and Bori, Pluralità delle vie, Milano 2000, 35ff).

a) İncil'deki açıklamada, Adem, yaratıcı eylemlerin ardından, yapılması biten evrenin ortasına koyulur. Gelgelelim yaratma süreci Yaradılış 1'dekinden farklıdır. Buradaki yaratma yukarıdan aşağıya bir devinimde olur. Göksel alan, canlandırılan gök cisimleri, yeryüzündeki hayvanlar, insan. Burada bir tür ontolojik değer düşüşü vardır.

b) Yeni yaratığa seslenen Tanrı düşüncesi İncil'de bulunsa bile, oradaki içeriği bütünüyle değişiktir. Burada, insanın bilgi ağacına ulaşması önlenmez. Tersine kişinin tüm varlığıyla istemesi, bilgiye yönelmesi, olanaklı en yüksek amaç uğruna devinmesi için bir çağrı vardır. İnsan bu bakımdan önlenmemiştir, tersine ödevi, buradadır.

c) İmgenin izleği İncil'dendir. Bununla birlikte Pico'nun insanı, Tanrı'nın imgesinde yaratılmamıştır. O, opus indiscretae imaginis'tir. önceden belirlenmiş bir imgesi yoktur. İnsanın şeyler üzerinde buyruk yürütme düşüncesi İncil'de bulunmaktadır. Ayrıca Yaradılış 2'de de dile getirilir. Platoncu kaynak açısından şunları söyleyebiliriz: *Timaeus* 41b'a (ölümlülük ile ölümsüzlüğün bir karışımı olan insan, en son varlık olarak yaratılır), *Protagoras* 321c-d'a (Epimetheus'un yaradılışı söylencesi. O, yetkin olmama,

gereksinim içinde olma koşulunda yaratıldı.) özellikle de Şölen'e (*De Amore* adlı yapıtında Ficino tarafından yorumlandı, *Commento*'sunda Pico da onu yorumladı, 1486) dikkat çekilmelidir. Açıklama iyi bilinir. Buna göre Eros, Poros (bolluk) ile Penia'nın (yoksulluk) çocuğu olarak Zeus'un bahçesinde doğdu. Eros, bilgi ile bilgisizlik arasında gidep gelen doğasından ötürü yetkin değildir. Hep bilgi peşindedir (*Şölen* 203 d-204c). Biz hem Söylev'de hem de *Şölen*'de şunu buluruz:

1. Biri övülmektedir -Bunlar, sırasıyla, Eros ile insandır. Bu övgü basma kalıp klişelere dayanmaz onun en yüce amaca ulaşma yeteneğine dayanır.
2. Ara durumda biri vardır. O, ne ölümlü ne ölümsüzdür, ne yersel ne de gökseldir. *Şölen*. 203e bkz;
3. Ortaya yerleştirilmiş biri bulunmaktadır (*Şölen*'de metaxù). O, bilgi sevgisi aracılığıyla en yüce gerçekliğe ulaşabilir (*Şölen* 202d; d). Sevginin, arzunun, insanın en son özü olarak istemenin önceliği vardır. Bu arada anlama yetisi tinsel gelişmeye karşı değildir, onun içindedir. İsteğin dinamizmi onu destekler.

13- Pico, küçük dünya düşüncesini benimser; ama dinamik bir işlev içinde. İnsanda her varlığın ilkesinin bulunması onun bütün varlıkların üzerine çıkmasına olanak verir.

14- Lat "İndiscretus", Yun. adiàkritos Burada *Yaradılış* 1, 26 ile çelişme var gibi görünüyor: Bununla birlikte Tanrı olmaya çağrıldığı için insan varlığının imgesi yoktur. Tanrı temsil edilebilmenin ötesindedir.

15- İnsanın ortada kalmışlığı onaylanmıştır; ama dinamik özgürlük bakımından.

16- Bu, Sempozyum'dan gelir.

17- Tanrı 'olağan" yaratıcıdır.

2. Bölüm

Ey Tanrı babanın aşılmaz cömertliği,(1) ey insanın harika, aşılmaz mutluluğu!(2) Ona dilediği, istediği(3) şey olması verilir. Hayvanlar her zaman sahip olacaklarını, doğdukları andan başlayarak, Luvias'ın dediği gibi "daha analarının döl yatağından"(4) kendileriyle birlikte getirirler. En yüce tinsel varlıklar, yaratılır yaratılmaz ya da yaratıldıktan hemen sonra, ölçüsüz sonsuzluklar aracılığı ile kendilerinin olan değişmez bir varlık tarzına yerleşir. Oysa insana yaradılış anında bütün olanaklara gebe tohumlar, yaşamın bütün biçimlerinin tohumları bağışlanmıştır.(5) Bu tohumlar, onlara bakan insanlarda gelişip meyve verecektir. Bitkisel tohumlara bakarsa, o bir bitki olacaktır. Duyusal tohumlarına bakarsa, hayvansı olacaktır. Ussal tohumlara bakarsa göksel bir hayvan olacaktır. Ansal tohumlarına bakarsa bir melek ya da tanrının oğlu olacaktır.(6) İnsan bütün yaratıkların payına düşenlerden hoşnut olmazsa kendini kendi birliğinin merkezinde toplayacak, orada babanın yalnız karanlığına katılacak(7) her şeyin ötesinde oturan babanın yalnızlığında bütün varlıkları aşacaktır.

Öyleyse bu bukalemunumuza(8) kim huşu ile ya da en azından öteki varlıklardan daha büyük bir saygı ile bakmaz. Atinalı Asclepius,(9) bu yaratık, açıkçası insan konusunda, onun bu değişip dönüşen doğasından ötürü, gizemlerde Proteus(10) figürü ile simgelendiğini söylerken tümüyle haklıydı. İbraniler(11) ya da Pisagorcular(12) arasında çok ünlü olan başkalaşımların ya

da dönüşümlerin kaynağı budur. Gerçekten, İbranilerin içrekçi tanrıbilimi bile, bazen kutsal Enoch'u; metatron dedikleri *malakh-ha-shekhinah*'a, [Tanrının bir meleğine] dönüştürür, bazen de öteki adamları başka ruhlar olarak(13) yeniden biçimler. Bu arada Pisagorcular suçlu insanları hayvanlara, Empedokles'e inanacak olursak, bitkilere dönüştürür.(14) Onlara öykünerek, Muhammed'in de sık sık Tanrının, koyduğu yasadan ayrılanların hayvanlaşacağını söylediği bilinir. Haklıydı da; çünkü ağacı ağaç yapan kabuğu değil duygusuz, sorumsuz doğasıdır. Yük hayvanını yük hayvanı yapan da postu değil kaba hayvansal ruhudur. Göksel varlıkları göksel varlık yapan, yörüngesel biçimleri değil uyumlu düzenleridir. Son olarak melekleri melek yapan gövdeden kurtulmuş olmaları değil tinsel anlaklarıdır. Kendini midesine adayan, yerde sürünen birini görürseniz, bilin ki o bir adam değil bir bitkidir. Caliypso'nun hilelerindeki (15) gibi imgelemin boş biçimlerinden gözü kamaşmış birini görürseniz, o baştan çıkaran dilekleri yüzünden kendi duyularının kölesi olmuşsa, gördüğünüz insan değil hayvandır. Ne ki her şeyi usun kurallarına göre yargılayıp ayırt eden bir filozof görürseniz onu ululamanız gerek. O, yersel değil göksel bir varlıktır. Son olarak gövdesine aldırmayan, bütün bütün usun iç odasına çekilmiş katkısız bir düşünür görürseniz orada ne yersel ne de göksel bir yaratık değil, insan etine bürünmüş daha yüksek bir tanrısal varlık vardır. O zaman insana kim hayranlıkla bakmaz. Kutsal Musevi, Hıristiyan yazılarında insanın kimi zaman "etin tümü"(16) kimi zaman da "her yaratık" diye gösterilmesi nedensiz değildir. Çünkü bütün etler gibi insan da kendini biçimler, dönüştürür; yaşamın her kalıbının özgün gücünü alır. İranlı Evantes'in(17) Kildani tanrıbilimine ilişkin açıklamasında, insanın doğuştan kendine özgü bir görünüşü olmadığını ama dıştan gelen, rast-

lantısal görünüşleri olduğunu söylemesinin nedeni budur. Orada şöyle der: *Enosh hu shinnujjim vekammah tebhaoth haj*'--- "İnsan, türlü türlü, bir çok biçimi olan, değişip duran yapıda bir canlıdır."

İyi de bütün bunların amacı ne? Bunların amacı, şunu anlayabilmemizdir: -Seçtiğimiz şey olabilecek koşulda doğduğumuzdan- her şeyden önce, değerini bilmediğimiz yüksek bir durum için doğan bize, hiçbir zaman, bu koşulu bırakıp hayvanların ya da anlayışsız yük hayvanlarının düzeyine düşmemiz söylenmedi. Bundan kuşku duymamamız gerek. Bunun amacı, Yalvaç Aspah'ın "Siz hepiniz Tanrısınız, En Yüce'nin oğullarısınız."(18) sözünün doğru olabileceğini anlayabilmemizdir. Son olarak da buradaki amaç şunu anlayabilmemizdir: Biz en hoşgörülü babanın cömertliğini kötüye kullanarak özgür seçimi yoldan çıkaramayız. O, özgür seçimi, kargışlı bir armağana karşı bir kurtarıcı olarak verdi bize.

Ruhlarımızı koruyucu bir güç, açıkçası ortada olanın tezcanlılığı ele geçirsin de en yüce şeyleri dileyelim, elimizden geldiği ölçüde onlara erişmeğe çalışalım çünkü istersek onlara erebiliriz-. Yersel şeyleri küçümseyelim, göksel düzene(19) bile dudak bükelim, bu dünyanın nesi varsa bir yana bırakıp yüce Tanrıya en yakın olan, bu dünyanın ötesindeki saraya seyirtelim. Dinsel gizemlerin söylediği gibi, orada ilk sırada seraflar, kerubiler, tahtlar vardır. Gelgelelim onlara boyun eğmeden, ikinci bir yere duyduğumuz sabırsızlıkla, onların saygınlığını, onurunu aşmaya çalışalım. Onlara öykünüp onları geçersek, hiçbir şeyde onlardan geri kalmayız.

2. Bölüm dipnotları

1. *Liberalità*: 14- 15. yüzyıllarda, klasik kaynaklara dayanarak (Özellikle de Cicero, 'Ödevler Üzerine', §§ 52-85) bu sözcüğün "humanitas" sözcüğü ile birlikte iki anlamı vardı.

a) "Eli açıkça, hatta savurganca bol keseden harcama, verme eğilimi."

b) "Kişiliğin, ruhun yüceliği, soyluluğu, yüce gönüllülük, iyilik severlik, saygılı incelik." [İtalyanca sözlükte "*liberalità*" sözcüğüne de bakın].

Cömertlik, yüce gönüllülük ile birlikte Boccacio'nun *Decameron*'unda kutlanan Aristotelesçi erdemlerden biridir. [*Nichomakos'a Etik* IV. Kitap, 1. Bl.]. Cömertlik, 14-15. yüzyıllarda Floransa kültüründe egemen olan yararcı tecim mantığına karşı soyluların savunduğu bir erdemdi. Aristokrat hanedanın oğlu Pico, söylevde, sözcüğün daha yüksek, daha tinsel anlamını içerecek biçimde "cömertliğin" dünyasal anlamının ötesine geçer. Bu terimin Latin Humanist yazınındaki ya da Pico'daki kullanımını daha iyi anlamak için Patristik kaynaklara başvurmak gerek. (Bkz. E. Garin, *La Dignitas Hominis e la lettaratura patristica,* Torino: Giappichelli, 1972). Söylevin bu bölümünde Pico, liberalitas dei and liberalitas hominis (-um) arasında "çifte bağ kurar". İkincisi birincisinin bir yansımasıdır.

2. Mutluluk: 14- 15. yüzyıl humanist düşüncesindeki bir başka önemli terimdir. Platoncu, Yeni-platoncu terimlerle yeniden tanımlanarak Aristotelesçi Skolastik köklerinin ötesine gider (Bakınız Dante *Conv.* IV, 17, 8, "felicitade è operazione secondo virtude in vita perfetta", ["Mutluluk yetkin yaşamda erdeme göre etkinliktir"]. Burada da Cicero'nun etkisi açıkça görülebilir (ona göre mutluluk istemenin işlevidir). Giannozzo Manetti (1396-1459) "De dignitate et eccellentia hominis", adlı yapıtının IV. kitabında, Lattantius'u izleyerek, ister eskil ister çağcıl, ister pagan ister Hristiyan olsun insan yaşamının acı durumunu vurgulayanlara etkili biçimde karşı çıktı. Manetti, mutluluğu "erdemli

yaşamın" açıkçası Hıristiyan yaşamının sonucu sayar. "... göksel buyrukları gereğince gözetenler kuşkusuz doğuştan talihli olacak, hep mutlu kalacak, sonsuza dek kutsanacaktır." Pico, gnoseolojik boyutu da ekler. Bu bakımdan Virgilius'u anımsamak yersiz olmayacaktır, *Georg.* II, 490: "Felix qui potuit rerum cognoscere causam."

3. "İştah", istek, (özgür) istenç üzerinde durmanın Pico için temel önemi var. O, Cicerocu geleneğin "gubernare terrena"sından (dünyasal işlerin çekip çevrilmesinden) öteye geçip, tanrıbilimsel-metafizik çevrene ilerler. Lorenzo de' Medici'nin aşağıdaki tümcesi yukarıda söz edilen "mutluluğun" dinamik (aynı zamanda da ön-çağcıl) anlamının bir yankısı gibidir: "Bütün insanlar mutluluğa doğal bir iştahla doğar, bütün insan eylemleri, gerçek amaç olarak onu amaçlar".

4. Kelt kökenli latince terim *bulga* benzerlik kurularak "döl yatağı" diye çevrilmiştir (Lucilius'un, *Satirler*'inden).

5. Pico'nun *Heptaplus* (yaradılış üzerine bir yorum) adlı yazısının ikinci önsözünde şunu okuruz: "Okullarda insanın küçük bir dünya olduğunu, onun gövdesinin göksel tini, canlandırıcı canı, hayvanların duygularını, meleklere özgü usu, Tanrının imgesini içeren öğelerin bir harmanı olduğunu söylemek yaygın bir anlatımdır.

6. Bu bölüm, Salisburyli John, Alain de L'Isle gibi Orta çağ Patristik kaynakları göz önünde bulundurularak okunmalı. İkincisinin *Liber de Planctu Naturae* adlı yapıtında, insanın hayvan olup yozlaşması ile kendini Tanrıda yeniden yaratması Pico'da kullanılan terimlere pek benzer bir biçimde dile getirilmiştir. Tognon, bu bölüm için, John Scotus Eriugenana'nın *De division nature* adlı yapıtında bütün bir bölüme gönderme yapar. Bununla birlikte Patristik kaynaklara yapılan göndermeler Söylev'in farklı vurgusunu onun oldukça yeni atılımını gölgelememeli. Kilise babaları ile Monastik yazarlar (Aziz Bernard gibi gizemci yazarlar bunun dışında kalabilir.) genelde düşüş öğesini vurgular. Bu düşüş, günahlara göre değişik türde hayvanlardan oluşan (gerçek, alegorik ya da teolojik) bir hayvanat bahçesi oluşturmuştur. Sonuçta bu insanın düş gücünün, usunun şeytani yozlaşmasını da içerir (Aquinolu Thomas). Bunun tersine, Pico, insan doğasının bukalemunumsu aşkın olanakları üzerinde durur.

7. *Caligine*: Bu sözcük, en az iki değişik anlamda kullanılır. Bu anlamlar temelde birbirine bağlıdır:

a) Gösterilebilirliği aşan kökendeki tanrısal bir nitelik olarak (geceye, uçuruma, boşluğa benzer biçimde),

b) Paradoksal yorumbilimsel bir terim olarak (Tanrının gizine ermenin gizemli ön koşulu olarak usun, anlama yetisinin bulanıklaşması, şaşkına dönmesi.). Aynı zamanda *De Ente*, V -- Garin, 412'e bakın.

Bu ikinci anlamda Pico'nun temel kaynağı, Sözde Dionysius Areaopagita'dır (Marsilio Ficino aracılığı ile okumuştur). Dionysius, Tanrı ile kendisi arasında aracı olmayan, yorumsuz kişinin durumunu çok iyi bir biçimde betimler (Garin 239). Aynı imgeyi (tanrısal anlaşılmazlığın bir niteliği olarak karanlığı, Tanrıya ilişkin insan bilgisinin zorunlu paradoksal ortamı olarak körlüğü) Pico'nun İtalyanca sonelerinde buluruz. XVI., IV. Soneler: "di caligine opaca dianci pieno"; XXX, 6: "di caligine operto è 'l vivo ragio (sic)" (Dilemmi, 33 e 61).

8. Aristoteles, *Nichomachos'a Etik*'te (I, 1100 a, 5-sgg.) mutluluk - Biz onun yetkin erdemin, bütünlenmiş yaşamın ürünü olduğunu gördük.- üzerine konuşurken insanın bukalemuna benzediğinden söz eder. Onu insan talihinin dönekliğiyle karşılaştırır. Çünkü insanın talihine ayak uyduracak olursak, aynı insana sık sık kimi mutlu kimi de mutsuz demek zorunda kalırız. Bu sallantılı temel yüzünden, mutlu adamı bir bukalemuna benzetmemiz gerekir. Aristotales bu terimi olumsuz anlamda kullanırken, Pico insanın değişen doğasını olumlu yönde vurgular. Talihi, şans, fırsat olarak gören büyük Rönesans izleğini de saptayabiliriz burada. Garin'e göre, Pico'nun bu sözcüğü kullanmasına ilişkin en önemli referans, Ficino'nun söz ettiği bir metindir. Priscianus'un Theophrastus üzerine yorumu olan bu metinde insanın düş gücüne "bukalemunumsu", "Proteas gibi" sıfatları yüklenir. Konuyla ilgili olarak Garin'in, şu metnine bakılabilir: "Phantasia e Imaginatio fra Marsilio Ficino e Pietro Pomponazzi", Giornale critico della filosofia italiana III, 1985.

Burada Brian Copenhaver'ın varsayımına değinmekte de yarar var. Buna göre, Pico'nun bu terimi kullanmasının ardında Pliny ile büyü geleneğine (*Doğal Tarih* 8, 120-22)

bir gönderme vardır. Copenhaver, bu tezi yakınlarda ileri sürmüştür (*'The Secret of Pico's Oration. Cabala and Renaissance Philosophy'*, Midwest Studies in Philosophy, XXVI, 2002, 60.).

9- Asclepius. Lat. Aesculapius. Söylensel Yunanlı Hekim, Apollon ile iyileştirme tanrısı Coronis'in oğludur. Aynı zamanda Mısırlı Imothep ile de bağlantılıdır. Onun ilk öğretmeni, bilge kentaur Chiron'du. Bununla birlikte Pico, burada Corpus Hermeticum diye bilinen metinlerin toplamına gönderme yapar gibidir (Söylevin açılış paragrafında buna değinmiştik). Marsilio Ficino bu metinleri Latinceye çevirmeğe 1463'de başladı. Bu kitabın baskısı 1469'da yapıldı. Pico'nun metni açıkça Hermetik Asclepius'u yankılar. Bu kişi, Hermes Trismegistus'u onun öğrencisi olarak aktarır. Aynı zamanda büyük Asclepius'un soyundan gelir. Tıpkı Hermes'in büyük Mısır Tanrısı Toth'un torunu olması gibi. Son İngilizce çevirinin 69. sayfasında (Hermetica, ed. by Brian Copenhaver, Cambridge Un. Press, 1992) aşağıdaki bölümü okuruz. (5, 6. pragraflar) " [5...] İnsanlığın kalıbı çok biçimlidir, çeşitlidir... Kendi türünün ortadaki durumu ile yetinmeyi sürdüren insandır, insanların sürüp giden kalıpları onların kendilerini bitiştirdiği türler gibi olacaktır. [6] Bu yüzden Asclepius, insan büyük bir harikadır..."

10- Proteus: Orfeus'un dizelerini büyüye göre yorumlamasında Pico'nun vardığı sonuçlarda aşağıdaki (n. 28) aforizmayı buluyoruz: "Pan'ı kendine çekemeyen, boşuna yaklaşır Proteus'a." Edgar Wind, bu bulanık bölümü şöyle açıklar (*Pagan Mysteries in the Renaissance*, New York, W.W. Norton, 1968, p. 241): "Pico'ya göre değişebilirlik, evrenselin bireyselin içini doldurmasının gizli kapısıdır. Proteus, Pan (bütün) içinde olduğundan kendini sürekli değiştirebilir." Bu bilmece insanın Tanrı karşısındaki eşsiz durumunu betimler gibidir. Pico'ya göre insan bir bukalemun, bir Proteus gibidir, bütün kalıpları, "adları" düşünebildiği gibi biçim de değiştirebilir. Dolayısıyla insan varlığı, Tanrının bir temsilcisi, bir aracısıdır. Gelin görün ki onun Demiurgos'a (yapıcı, usta Tanrı) özgü becerileri özgür isteme ile özgür seçimi de yansıtır. Wind bu pasajı yorumlarken Pico'nun kökten gizemciliğini gösterir gibidir (267)

11- İbraniler: Bu özel değini "Anıları Her Zaman Onurlandırılması Gereken İbrani Kabalacı Bilgelerle ilgilidir." Pico, *47 Kabalacı Sonuç*'u onlara adamıştır (Farmer, 344-45 ile Pico'nun kabalacı kaynaklarının tartışılmasına ilişkin nota bakınız. Bu kaynakların tümü geç dönem Ortaçağ metinlerinden alınmıştır, Wirszubski'ye göre, özellikle de Flavius Mithridates'in Menahem Recanati'nin *Pentateuch* [Tevrat'ın ilk beş kitabı] üzerine yorumunun Latince çevirisiden. Farmer bu savı şiddetle eleştirir.).

12- Pisagorcular: Hem kabalacı hem de Pisagorcu öğretiler ile hesaplamalar, '*Sonuçların*' anlamlı bir bileşenidir. Pisagor'un matematiğine açıkçası *quaternius*'a değini için, özellikle 25. 1-14'e bakın. Farmer'e göre Pico, Pisagor öğretisine ilişkin değinilerini geç dönem Yunan kaynaklarından devşirir. Öncelikle de Proclus'un '*Theologia Platonica*'sından (Farmer, 334). Acunun biçimden biçime giren doğasının altında, sayısal (gizemli) bir oran yatmaktadır.

13- *Enoch*: *Enoch'un Kitabı*, 40:8. Enoch'un Kitabı'na hem Garin hem de Tognon değinir. Etiopik Enoch'un Kitabı (Tertullian onu Kutsal yazıların bir parçası sayar.) apokaliptik yazının bir kaynağıdır. Bu kitap, *Enoch'un Gizleri* kitabından ayrılmalıdır, ikincisi yaklaşık 1200'de slav dillerinde Orta çağ yazılarında görülüyordu. Enoch'un Kitabı'nı ikinci-üçüncü yüzyıl "Kilise Babaları", örneğin Justin Martyr, İrenaeus, Origenus, İskenderiyeli Clement de kullanmıştır. Pico, Enoch'un üçüncü kitabına da değinmiş olabilir. Bu kitap yaklaşık 6. yüzyılda Babil'de kaleme alındı (*Dictionary of the Bible*, I, 704.). Bu apokaliptik bir ortaçağ metniydi. Ortaçağda dolaşımda olan bu kitap Merkava gizemciliğine dek geri gidiyordu. (Pico'nun kütüphanesinde İbranice kabalacı metinler boldu.). Musevi geleneğinde Enoch'un (Jared'in oğlu, Methuselah'ın babası Adem'den gelen soykütüğünde Seth çizgisiyle birlikte 7.) kişiliği çevresinde birçok söylence toplanmıştı. Enoch "üç yüzyıl tanrıyla birlikte yürümüş", insan kalıbını bırakmadan göğe alınmıştı. Bu gelenekte Enoch aynı zamanda harflerin, aritmetiğin, geometrinin bulucusu diye temsil edilerek, "ilk yazar" diye adlandırıldı.

14- "... erkek, kadın, çocuk, bitki, kuş, denizin dilsiz balığı olarak doğdum..." (Akragaslı Empedocles, fr. 117, bak K. Freeman, *Ancilla to the Pre-Socratic Philosophers*, Oxford,

1952, 65). Bu ruh göçü düşüncesi, (bütün yaradılışın tohumlarını, aşamalarını kendinde içeren, küçük bir dünya olarak insan) Pico'nun düşüncesinin içine işlemişti. Bu düşünce onun alıntı yaptığı birçok gelenekte bulunabilir. Ne ki onun yazılarında bu kavram yeni bir anlamayı gerektirir. Onun Empedokles yorumu için *Conclusiones*'te 3>71'e bakın. Orada Empedokles'in öğretisi sefirot ile ilişkilendirilir. 5>5 özellikle de 8>4'de, Empedocles Zerdüşt'ün sözü ile onun Kildani yorumcularına bağlanır. Aynı yerde [Kildani bilicilikleri denilen yazılarda] yeryüzünün kökleri derken onlar bundan anlasa anlasa bitkisel yaşamı anlayabilir. Bu da bitkilerde bile can göçü olduğunu gösteren Empedokles'in sözlerini onaylar." (Farmer, 489 ile Biondi, 114).

Aynı zamanda Pico, *Heptaplus*, lib VV, bl. 5'e de bakınız "*Devlet*'teki Platon'a uyarak biz de değişik hayvan türleri olduğunu söylüyoruz. Bu yüzden Pisagorcuların paradoksuna inanmak zor değil. Paradoksu doğru anlıyorsak, alık adam kolayca hayvana dönüşebilir. Bizim içimizde, örneğin bağırsaklarımızda hayvanlar var. Sık sık yolumuzdan saptırılıp onlara dönüşüyoruz." (Bkz. Garin, 1942, 280; Plato, *Rep.* 588d).

3. Bölüm

Nasıl davranmalı, bu tutkuyu gerçekleştirmek için ne yapmalı? Onların ne yaptıklarına bakalım, nasıl bir hayatın yolunu gösterdiklerini gözleyelim. Çünkü bu tür bir yaşama başlarsak (yapabiliriz), onlarla aynı düzeye ulaşabiliriz. Seraflar yardımseverlik ateşiyle yanar; Kerubiler anlama yetisinin görkemiyle çakar durur; Tahtlar adaletin sağlamlığı ile sımsıkı durur. Sonuçta etkin yaşamın peşinde giderken bizden aşağı şeyleri doğru bir ölçütle yönetiyorsak Tahtların sağlam konumuna yerleşmemiz gerekir. Etkin bakımdan, ilgiden kurtulup, zamanımızı düşünmeye, yapıtındaki yaratıcıyı düşünmeye adıyorsak, Kerubilerin ışığı ile görkemle parlayacağız. Yalnızca yaratıcının sevgisiyle yanarsak, onun yakıp bitiren ateşi bizi çabucak Serafların alev alev yanan bir benzerine dönüştürür.(1) Tahtların, açıkçası adil yargının üzerinde, bütün zamanların yargıcı Tanrı oturur. Tanrı kerubilerin, açıkçası düşünen tinlerin üzerine sarıp sarmalayan bir ılıklık gibi kol kanat gerer(2), onları besler. Değil mi ki Tanrının tini, suların üzerinde süzülmektedir öyleyse bu sular göklerin üzerindedir, Eyüp'ün Kitabı'nda [bu sular] tan sökümünden önceki ilahilerde Tanrıyı över.(3) Seraf olan, yani seven, Tanrıdadır, Tanrı da ondadır. Onunla Tanrının bir olduğu bile söylenebilir. Tahtların gücü yücedir, onlar aracılığı ile doğru yargıya ulaşırız. Seraf'ın severek ulaştığımız bütün ululuğu en yüksek düzeydir. Ama bilmediği bir şeyi nasıl sever, nasıl yargılar insan? Musa, gördüğü bir Tanrıyı sevdi; daha önce dağda düşünürken gördüğünü,

halkının beyi olarak sundu. Öyleyse Kerubi aracı niteliğindedir, o ışığı ile bizi Serafın ışığına, tahtların yargılamasına hazırlar. En yüce usları birleştiren bağ budur. Düşünen felsefeye başkanlık eden pallaşçı düzen budur; bizim en başta öykünmemiz, kucaklamamız, kavramamız gereken bağ budur. Buradan çıkıp aşkın en yücesinde kendimizden geçebilir ya da günlük yaşamın ödevlerine daha donanımlı, daha hazırlıklı dönebiliriz. Ne var ki yaşamımızı Kerubi'nin biçimini örnek alarak kuracaksak, onun doğası, nitelikleri kadar ona özgü ödevler ile işlevleri de göz önünde tutmalıyız. Bizler etiz, olsa olsa yersel şeyleri bilebiliriz. Bize böyle bir bilgiye kendi çabamızla ulaşmak bağışlanmadı. Bu yüzden gelin eskil babalardan yardım alalım. Onlar bize bu sorunlarla ilgili en tam, en güvenilir tanıklığı sağlayacaktır; çünkü onların göksel şeyler üzerine neredeyse kendinden gelen, doğuştan bir bilgisi vardır.

Kendinden geçtiği sırada göğün üçüncü katına çıkan seçimin kabı Havari Paul'e, Kerubi ordusunun uğraştığı işlerin neler olduğunu soralım. Dionysos'un yorumuna göre, Paul onları ilkin arınmış, ikincisi aydınlatılmış, son olarak da yetkinleştirilmiş olarak gördüğünü söyleyecektir. Dolayısıyla, bizler, açıkçası yeryüzünde kerubilerin yaşamını göz önünde tutanlar, töreler bilimi aracılığı ile tutkularımızın itişlerini durdurarak, diyalektik aracılığı ile usun karanlığını dağıtarak -böylece, deyim yerindeyse bilgisizlik ile kötü yaşamın kirini yıkayarak- ruhumuzu benzer biçimde arıtabiliriz ta ki tutkular bir daha gemi azıya almasın; yeterince sınırlanmadıkları için doğal sınırlarını aşmasınlar. İşte o zaman, saf ruhumuzu doğal felsefenin ışığı ile boyayabilir, tanrısal şeylerin bilgisi ile onu en-son yetkinliğe ulaştırabiliriz. Yalnızca kendi inancımızın, geleneğimizinkileri düşünmekle yetinmekten korktuğumuz için, gelin Yakup babadan yardım alalım. Onun yen-

ginin tacına oyulan imgesi önümüzde ışık saçar. Babaların bu en bilgesi, daha aşağı bir dünyada uyusa da yukarıdaki dünyada uyanıktır. Bizi o aydınlatacaktır.(4) Ama o bize bir imgeyle öğüt verecek; çünkü bu zamanlarda insanlara her şey bir biçim aracılığıyla görünür:

Nice basamakla yerden göğün yücesine çıkan bir merdiven vardı. Tanrı, bu merdivenin doruğunda oturur. Düşünceli melekler merdivenin basamaklarında inip çıkar. Meleklerin yaşamına öykünen bizlerin yüzümüzü çevirmemiz gereken merdiven buysa, sorarım size: Tanrının basamaklarına çamurlu ayaklar, topraklı ellerle oturmayı kim göze alır? Gizin öğrettiği gibi, saf olmayanın saf olana dokunması yasaktır. Peki bizim sözünü ettiğimiz bu eller, bu ayaklar da ne? Elbette onlar ruhun ayaklarıdır: Açıkçası, ruhun, toprağa tutunan kökler gibi yeryüzüne tutunduğu en değersiz bölümü. Demek istediğim şu: yanan kösnü ateşini o doyurup besler, duyusal güçsüzlüğün öğretmeni odur.(5) Ruhun kolayca öfkeleniveren bu gücünü niye "el" diye adlandırmayalım? El, isteme yetisinin savaşçısıdır, istek uğruna dövüşür, tozda, güneşte ona yiyecek sağlamaya uğraşır. Gölgede yatan her şeyi, onun yutması için ele geçirir. Bu eller, bu ayaklar gövdenin bütün duyusal bölümleridir. Dedikleri gibi ruhu geriye çeken dikkat bunlarda barınır. Onları akan bir ırmakta yıkar gibi törel felsefede yıkayalım da kirli, bulaşık olduğumuz için merdivenden çıkmamızı önlemesinler. Biz Yakub'un merdivenini inen çıkan meleklere yoldaş olmak istiyoruz. Ne var ki bize daha önceden bu basamakları adım adım, hiçbir noktasında sapmadan, yolu yordamı, sırası sekisiyle çıkıp inerek yürümek öğretilmediyse, anlatılmadıysa, bu kadarı yetmez. Söyleşi ya da akıl yürütme sanatıyla hazırlandıktan, Kerubilerin tini ile esinlenerek merdivenin - açıkçası doğanın- bütün basamakları aracılığı ile felse-

fe yaptıktan sonra merkezinden yüzeyine, yüzeyinden merkezine varlığın ta içine işleyeceğiz. Kimi, titanik güçlerce parçalanacak, Osiris'in gövdesi gibi(6) "birlikten" "çokluğa" ineceğiz; kimi de Phoebus'un gücü ile, parçalanan öğeleri toplaya toplaya özgün birliğe yükseleceğiz. Sonunda merdivenin üzerinde buyruk yürüten babanın bağrında, kuramsal bilginin mutluluğunda yetkinlik ile barışı bulacağız.

Daha dünyaya gelmeden, dirimin Tanrısıyla sözleşme yapan dürüst Eyüp'ü de inceleyelim. (7) Yüce Tanrının onu kuşatan on binlerce varlıktan ne istediğini araştıralım. O, Eyüp'ün sayfalarında yazdığı gibi, sallantısızca "barış" diye yanıtlayacaktır: O, göğün ulaştığı uzak yerlerde barışı kurar. Felsefeci Empedokles, tanrıbilimci Eyüp'ün sözlerini bizim için yorumlayabilir pekala. Çünkü ortadaki düzen, yukarıdan aşağı doğru sıralanan düzenlerin uyarısını, öğüdünü yorumlar. Empedokles bize ruhumuzun ikili bir yapısı olduğunu öğretir, bunlardan biri bizi yukarı göksel bölgelere taşır. Oysa öteki ile cehennem bölgelerine taşınırız. Her şey dostluk-düşmanlık, savaş-barış aracılığı ile olur.

Empodokles bu yüzden dizelerinde çekişme, bozuşma yüzünden deli bir adam gibi parçalanan, Tanrılarla savaşa giren, denizin derinliklerine sürülenen kişiye yazıklanır.(8)

Tanığı olun bu dizelerin ey babalar; çünkü içimizde çatışan nice güç olduğu besbelli. Mezardaki, bağırsaktaki savaş, devletlerin iç savaşından da kötüdür. Savaş durumunu aşmalı, sonunda bizi Tanrının yücelttikleri arasına katacak barışı kurmalıyız. Bu savaşı ancak felsefenin uzlaşmaya dönüştüreceği besbelli; bu çatışmayı ancak onun yatıştıracağı da apaçık.

Ancak adamımız düşmanları ile barışmak isterse, töreler felsefesi, içimizdeki aslanın tutkulu öfkesini, şiddetini,(9) onun içinde kılıktan kılığa giren kabalığı-

nın usdışı itelemelerini sınırlayacaktır. Daha bilge kişilerin öğüdüne göre davranırsak, bozulmaz bir barışı sağlama bağlamaya çalışmamız gerekir. Töreler felsefesi bu konuda da isteklerimizi bol bol karşılamak için elimizin altındadır. O, iki hayvanı da anaç domuz(10) gibi boğazlayarak, et ile tin arasında çiğnenemez bir barış anlaşması kuracaktır. Diyalektik, çatışan sözler kalabalığının, kılı kırk yaran akıl yürütmelerin ortasında, kaygı ile belirsizliğin parça parça ettiği uslamlama bozukluklarını bir araya toplayıp düzenleyecektir. Doğa felsefesi, düşüncelerin bütün tarafları kızdıran, şaşırtan, dağılan usu parçalayan çatışmasını azaltacaktır. Bununla birlikte, doğa felsefesi, bu çatışmayı çözerken Herakleitos'un yazdığı gibi doğanın savaşla yaratıldığını, bu nedenle de Homeros'un dediği gibi "çatışma" olduğunu anımsatacaktır bize. Dolayısıyla doğa felsefesi bizim için gerçek, sarsılmaz bir barışı, sağlama bağlamaz. Böyle bir barışı bağışlamak, daha çok bilimlerin kraliçesi olan, kutlular kutlusu tanrıbilimin ayrıcalığıdır, erkidir. Doğa felsefesi, en iyi durumda, tanrıbilimin yolunu gösterir, yol boyunca da bize yardım eder. Bu arada tanrıbilim bizim uzaktan gelişimizi görerek bu gelişi hızlandırmak için şöyle seslenecektir: "Sen çalışıp didinerek tükenen, bana gel, seni onaracağım; bana gel ki sana ne doğanın ne de dünyanın veremeyeceği barışı vereyim."

Böyle avutucu bir sesle çağrılan, böylesine sevecenlikle davet edilen bizler bu kutsallar kutsalı anaya, dünyadaki Merkürler gibi kanatlı ayaklarla uçacağız; özlediğimiz barışı orada elde edeceğiz. Bütün canlar, bu en kutsal barış, bu bölünmez birlik, bu ek yeri olmayan arkadaşlık aracılığı ile tek bir us içinde bir olacak. Bununla kalmayıp dile gelmeyen bir biçimde, varlığın en derinlerinde de gerçekten bir olacaklar.(11)

Pisagorcular bu arkadaşlığın felsefenin amacı olduğunu söyler. Bu, Tanrının göğün yücelerinde kurduğu

barıştır, yeryüzüne inen meleklerin, iyi niyetli insanlara, onlar göğe ağıp melekleşebilsinler diye duyurduğu barıştır. Bu, bizim arkadaşlarımız için, çağımız için, girdiğimiz her ev için, kendi canımız için isteyeceğimiz barıştır. Canımız böylece barış aracılığı ile Tanrının yeri olabilir. Can, töreler felsefesi, diyalektik aracılığı ile kendini kirlerinden arıttığında, kendini Prens'in saray giysileri olan felsefe disiplinleri ile donattığında, kapı alınlıklarını tanrıbiliminin çelengiyle taçlandırdığında Yenginin Kralı aşağı inebilir. Babayla birlikte gelerek, canla birlikte, canın evini de yukarı alır. Can böylesine büyük bir konuk olmayı hakkettiğini kanıtlarsa, Onun sınırsız acıması aracılığıyla yalnızca konuk değil bir eş olarak nice nice bilimin altın giysisiyle donatılacak, bu giysi onun gelinliği olacaktır. Can, kendini tümden unutarak, onun eşi olarak yaşamak uğruna kendini öldürmek isteyecektir. Tanrı gözünde, ermişlerinin ölümünün sınırsız önemi vardır. Bilge kişiler onu her zaman düşünmeyi felsefenin özel bir uğraşı sayageldi. Ben işte bu ölümden -yaşamın gürlüğüne ölüm denebilirse- söz ediyorum. (12)

Musa'yı örnek alalım. O, melekleri kendinden geçiren en kutsal, en dile gelmez anlayışın dopdolu pınarından biraz daha aşağıdaydı.(13) Bu saygıdeğer yargıcı gövdenin ıssızlığında yaşayan bizlere yasalarını söylerken dinleyelim: "Daha kirli olanlar, töreler felsefesine gerek duyanlar, kendilerini arıtıncaya dek Teselya rahipleri gibi göğün altında, tapınakların dışında yaşasın. Yaşamını düzene koyanlar, tapınaklara alınabilir. Ne var ki, onlar kutsal kaplara dokunamaz daha. Onlar önce gayretli leviteler gibi diyalektiğin yardımıyla, felsefenin kutlu orununa hizmet etmelidir. Kendilerini bu oruna kabul ettirebildiklerinde, felsefe rahibi olarak, ulu Tanrının çok renkli tahtını; açıkçası yıldızların asılı durduğu göğün yazlık sarayını düşünebilirler. Göksel şamdan, yedi ışık, yedi elementle alev

alev yanar; onlar bu tapınağın kürklü örtüsüdür. En sonunda, yüce tanrıbilim aracılığıyla tapınağın en derin odalarına girince, görüntülerle aramıza giren bir örtü olmaksızın tanrısallığın parıltısının, onurunun tadını çıkarabiliriz."(14) Musa'nın uyararak, iteleyerek, öğütleyerek bize buyurduğu, kuşkusuz işte budur. Biz, felsefe aracılığı ile, gelecekteki göksel parıltıya, onura giden bir yol olabiliriz.

3. Bölüm dipnotları

1- Pico burada en yüksek meleklerin yüce düzenini Sözde-Dionysius'un ortaya koyduğu, Aziz Thomas (*Summa* I, q. 108, art. 6) ile St. Gregory'nin (*In evang.* II hom. 34) onayladığı bir şemaya göre, sergilemektedir: Seraflar, Kerubiler, Tahtlar. Ne var ki bunlar *Heptaplus* 3.3'de tartışılan üç tiple karıştırılmamalı. Çünkü Seraflar, Kerubiler ile Tahtlar en yüce bölümlemenin üyeleridir. Onlar dalınç için boş kalmaktan hoşlanır, Tanrının onlara dolup taşması bunların ayırıcı özelliğidir. Pico'nun özel olarak Kerubilerin dalıncından söz etmesi Seraflar ile Tahtların meditasyon yapmadığı anlamına gelmez. Bkz Aziz. Thomas, *Summa* I, q. 108, art. 5, rep. 5. İnsanın ödevi, eylemde, dalınçta, Tanrıyla birlik olmada onunla iletişimde yüce melekleri geçmeğe çalışmaktır. Diyalektik bu gizemli süreçte zorunlu ara basamaktır. (Bori 1996, 557). Karşılaştırın. *Conclusiones* 111, 132, 220, 357, 640, 710, 711.

Pico'nun bilinçli olarak kabalacı sefirotu, Sözde-Dionysius tarafından ortaya atılan göksel sıradüzenin üzerine koyduğu ileri sürülmüştür (Farmer 1998, 346-351). Bu düzenlemede, bu üç melek türünün her biri özel bir sefirah ile ilişkilidir. Seraflar *Hesed*, Tahtlar *Din*, Kerubiler *Bina* ile ilişkilendirilir.

2- Tanrının "süzüldüğü" bu alışılmamış bölüm *Heptaplus* 2.3'de Pico'nun kendisi tarafından yorumlanmıştır. Burada anılan İbnanice terim, '*merefeth*'tir. İşin ilginç yanı, Aziz Ephrem, buradaki sorunla (Yaradılış 1.7 üzerine Yorum) ilgili açıklamasında, açıkça şunu söyler: Suların üzerinde süzülen, Tanrının tini değil yeldi. Bu konu için T. Krnoholm'un 'Motifs from Genesis I-II in the Genuine Hymns of Ephrem the Syrian, Coniectanea Biblica, cilt. 11 (Lund: Gleerup, 1978) s. 43-44.'e bakabilirsiniz. Bununla birlikte yukarıda sözü edilen Heptaplus'taki bölümü yazarken Pico, başka bir metni de düşünmüş olabilir. Bu, Augustinus'un *De Genesi ad litteram*'ıdır [1.18.36]. Burada yaratıcı yorumlama geçerli sayılmıştır. Pico daha sonra aynı imgeye *Heptaplus*'da (6.5) geri döner. ("Nam et docet nos prima dies tunc primum

aquis, depulsa nocte, obtortam lucem cum Spiritus Domini eis incubit"),

3. Pico, burada Heptaplus'da işlendiği gibi Yaradılış'daki (1:7-9) "suların, alttaki sular ile üstteki sular olarak ayrılmasını" ele almaktadır. (Karşılaştır *Çıkış*: 20:4 ile *Mezmurlar*: 148:4). Onun *Heptaplus*'ta açıkladığı gibi (*Heptaplus* 7.3), üsttekiler Kerubiler (Proem II), Seraflar, Tahtlar ile ilişkilidir. Eski Ahit'te (Karşılaştırın. *Yer.* 10:2) onlar Musevilerle (7.2) karşılaştırılmıştır. Oysa "alttakiler" Musevi olmayanları temsil eder; daha genel olarak da Hıristiyanların boyunduruktan kurtarıldığı yeryüzü dünyasını temsil eder. Üstelik Pico, Tanrının gök kubbeyi, açıkçası duran yıldızlar küreşini, iki suyun arasına yerleştirdiğine ilişkin bilgisini Musa'ya dayandırır. Gök kubbenin altındaki sular özünde yedi gezegendir. Onlar bir araya toplanıp denizler ile okyanusları yarattılar. Kildanilerin kabul ettiği gibi, bitkiler ile hayvanları geliştiren besleyici öğe buradan gelir. Metaforik olarak onlar insanın duyusal niteliklerine de karşılık gelir (4.3). "Tanrının tininin" üzerinde süzüldüğü sular yukarıdadır. Bu "Spiritus Domini", *Heptaplus*'da Sevginin Tini ile (3.2), Tanrının aydınlatmasıyla (3.2), bizim anlama yetimizle eşanlamlıdır (4.2, 5.1 ile 6.2). "Spiritus Domini", biçimin de yaratıcısıdır (1.2). Benivienili Canzone üzerine bir yorumunda (2.17a), Pico yukarıdaki suların diri bir çeşme olduğunu, insanın susuzluğunu sonsuza dek giderdiğini söyler. *Yahya* 4:13-15 ile karşılaştırın.

Yukarıdaki sular, kabalacı öğretinin ışığında göz önüne alındığında beşinci sefirahla (tanrının yargısı), aşağıdakiler ise dördüncüsüyle (Pico'nun yorumuna göre sevgi) ilişkilendirilebilir. Karşılaştırın *Conclusiones* 379, 872, 895; Farmer (1998, 549 et passim).

4. Yakup düşünde Tanrı'yı burada, yeryüzünde gördü. (*Yaradılış* 28:11-17); Bununla birlikte gökte Tanrının görüsüne uyanık durumda da ulaşılabilir.

5. Ruhta tinsel, felsefi saflığa ulaşmayı engelleyen yönler olduğu anlayışı daha çok Platon'un *Phaedo* diyaloğuna (64c-67b) bağlıdır. Orada gövdenin istemesine egemen olma, törel dürüslüğün köşe taşıdır.

6. Bunun kaynağı bir olasılık Plutarch'ın "*İsis ile Osiris Üzerine*"sidir (18). Osiris'in ölümünden sonra Typhon (49.'da Titanlara yakın olarak tanımlanır.) onun gövdesinin

üzerine çöküp Osiris'I parça bapça eder. Sonradan İsis, oğlu Horus'un (*Herodot* 2. 144'de ilkin Apollo ile özdeşleştirilir) yardımıyla neredeyse bütün parçaları toplayarak Typhon'u alt eder. Çatışmanın sonucu olarak, Osiris ölüm tanrısı olarak görülür. Ne ki, Horus (Apollo gibi güneşle ilişkilendirilir.) aracılığı ile de yenilenen yaşamın tanrısı sayılır. İşin ilginç yanı, Macrobius'un "*İn Somnium Scipionis*"inde (1.12.12) buna pek benzer türde bir anlatımın yer alması. Orada Titanlar tarafından paramparça edilen, Osiris değil Baküs'tür; sonradan o da gövdesel kalıbını yeniden elde eder. *Söylev*'in bu bölümünü yazarken Pico'nun kafasında bu bölümler olması, burada iki söylenceyi harmanlamış olması yüksek bir olasılıktır.

7. Gerçekte Tanrı ile doğmadan önce anlaşma yapan Eyüp değil Yeremiah'tı. (Bkz. *Yeremiyah* 1:5)

8. Bu dizelerde Aeneas'a bir değini görebiliriz. (Karşılaştır *Aeneid*, 1.2-3).

9. Pico, *Heptaplus* 4.5-7'de, insanın içindeki "çok katlı hayvan"a ilişkin metaforu işler. Platon'un *Devlet*'inden (588d) alıntı yaparak, gizli isteklerimizin bizde barınan çeşitli hayvanlarla karşılaştırılabileceğini belirtir (karşılaştır Eusebius, *Praeparatio evangelica* 12.46.).

10. "icta porca"nın bu benzerliğini anlamak için Virgilius'a bakmalıyız. Virgilius, *Aeneid*'in sekizinci kitabında, Romulus ile Tatius'un kurban edilmiş dişi bir domuz üzerinde yaptıkları barışı anlatır (8.639-641): "post idem inter se posito certamine reges / armati Iovis ante aram paterasque tenentes / stabant et caesa iungebant foedera porca." Bu bölüm, Pico'da Hristiyan terimleriyle yazılarak onaylanmış bir barışın simgesi olarak ortaya konur.

11. Bu bağlamda "arkadaşlık" hem bir yardımseverlik biçimi hem de çekimin genel gücü olarak anlaşılmalıdır. Empedokles tarafından tartışılmış, Aristoteles tarafından da incelenmiştir (*Met.* 985a20-30). Pico'da, arkadaşlık canı, Tanrı ile birlik olma yolunda yüreklendiren bir enerjiye dönüştürülür. Arkadaşlık için doğal bir yetisi olan can (I Sam. 18:1) her zaman daha yüce iyiliğe çekilir.

12. Ölüm olarak bilinen bu "yaşam bolluğu" Pico'nun *De ente et uno* (Bölüm 5) ile Seneca'nın *Ep.* 102-120'sinde daha iyi açıklanır. Pico, dünyadaki varlığımızı ölümün kendisi

sayar. Çünkü yaşamak, gövdenin geçici olarak can tarafından canlandırılmasıdır. Yaşam, canın özünün ayırıcı niteliği olan bir varoluş durumu değildir.

13. Bu bağlamda göksel bengisu imgesi Platon'un melek sürücüsüne dek uzanır. Sürücü, canına göğe doğru yol gösterdikten sonra, atlarının gücünü *ambrossia* ile nektar vererek tazeler. (*Phaedrus* 243e-257a). Bu söylence ile özellikle Ficino ilgilenmiş birçok kez bunu yazmıştı. Gerçekten de onun Phaedrus üzerine yorumunun neredeyse tümünü bu konu oluşturur. Giovanni Cavalcanti'ye gönderilen bir mektupta (De raptu Pauli ad tertium coelum [*Opera Omnia*, Cilt. 1, s. 697]), Ficino, Platon'un sürücüsünü, Paul'ün cennet görüsünün stilistik örneği sayar. *De voluptate*'de ambrosia'nın dalıncı, nektar'ın da Tanrı'ya yakın olmaktan duyulan sevinci temsil ettiğini açıklar. *De amore*'da (7.14), ambrosia ile nektar, cennetin harika görüsünü simgeler: "Obicit illis ambrosiam et super ipsam nectar potandum, id est, visionem pulchritudinis et ex visione letitiam." Bu iki yorum, üçüncü bir bölümde *Phlebus* (bl. 34) üzerine yorumunda bir araya gelir: "Levitas enim ignem sursum traxit, et ignem in superioribus detinet et obicit intellectui ambrosiam, id est, visionem, voluntati nectar, id est, gaudium". Ficino bir kez daha tanrıların yiyeceği ile içeceğinden Pico'nun buradaki sözlerini açıklayacak biçimde söz eder. Ficino, 1474'de yayınlanan *Theologia Platonica*'da (18.8), Platon'un canlara ilişkin düşüncesini göz önüne alır. "Addit eisdem una cum superis illic alimentis, scilicet ambrosia et nectare vesci. Ambrosiam quidem esse censet perspicuum suavemque veritatis intuitum, nectar vero excellentem facillimamque providentiam" Göksel nektarın anlamı üzerine bu değişik düşünceler Ficino'nun mektuplarında sık sık görülür. Pico, gökte nektarın bulunmasına ilişkin platoncu anlayışla başlar. Sonra Platinos (*Enneadlar* 3.5.9) ile Platon'un Şölen'I (203b-c) üzerine yorumuna dayanarak, sarhoş olmayı ekler. Platinos'un belirttiği bu sarhoş olmada bilgi daha yüksek düzeyden daha alt düzeye düşmektedir. Bu nektar türü Baethius'un *De disciplina scholarium* 5'inde (PL Cilt 64,. 1233C-D) sözü edilen "nectar philosophiae"den kesinlikle ayırt edilmelidir.

14. Bu paragrafların anlamı, Eski Ahit'teki tapınaklar ile rahiplerin ödeviyle ilgili birçok bölüme dayanır. Bilim adamlarının çoğu, bu paragraftaki imgeleri on buyruğun yazıldığı taşın betimlemesiyle (*Çıkış* 25-26) ilişkilendirir. "Pellicea elementa" deyişi taşın dışına yerleştirilen kürklerden başka bir şeye değiniyorsa bu sözü anlamak zordur (Karşılaştırın *Çıkış* 26:14, 36:19, 39:33 bkz. Cassirer, Kristeller, Randall, 233). Deriler, kristolojik simgeler olabileceği gibi düşüşü ya da kurtarılmayı da temsil edebilirler (Karşılaştır *Conclusiones* 764-765 ile Farmer [1998, 489-490]). Benzer biçimde yedi parçalı şamdan da *Çıkış* 25:37- 39'daki "septem lucernas" ile çadır perdelerinin çeşit çeşit mavi, kızıl, mor, altın renkli dekorasyonundan (Çık. 26:1-6) esinlenmiş olabilir.

Bu bölümün en önemli yönü, Pico'nun tapınma yerini üç alegorik aşamaya ayırmasıdır. Bunların her biri felsefedeki aydınlanmaya karşılık gelir. Bu, İncil'de sunulan kutsal yerlerin fiziksel sıra düzenine karşıt bir anlam verir. Tapınağın en dış kesimi temiz olmayan ya da sıradan insanlar içindir. Din adamları tapınaktan sorumludur (Bkz. *Sayılar.* 1:47-53; 3:5-10; 18:1-7; *Ez.* 44:15-17, vb.). Tapınağın en ortasında Aaron'un soyundan gelenlerin yönettiği yerde "velum nullo imaginis intercedente velo" yerleşmiştir. Onların ardında, kişi kendini doğrudan doğruya Tanrının önünde bulur. *Heptaplus*'un ilk önsözünde, Pico sunları söyler: Musa, Tanrı Işığıyla baştan ayağa aydınlatılmıştı; ancak gerçek, insanlara onların bunu anlama becerilerine göre verildi (karş. *Mez.* 118:11, I *Cor.* 5:11). Pico, ikinci önsözde dünyanın, üç parçalı yapısını açıklar, bunlar ulaşılan kavrayışa göre sıralanır: Tanrıbilimciler en yüksek düzeye, "meleklere özgü dünya" der, filozoflar ise onu "düşünülür dünya" diye adlandırır. Orta düzey, göksel dünyadır. Bizim de içinde yaşadığımız ay altı dünyası en alttadır. Musa'nın çadırın kuruluşuyla ilgili yönergeleri bu üç dünyayı simgeler. Kendisinin de söylediği gibi Pico bu benzerlikler dizisi üzerinde durur. Çünkü insan, Tanrı ile birliğe giden kendi yolunu ancak onlar aracılığı ile saptayabilir. Musa ile Paul, Tanrı'yı tinin gözüyle, anlama yetisi ya da sezgiyle, açıkçası araya giren benzerlik peçesi olmadan gördüler. Benivienili Canzone'nin 2. kitabının 9. bölümü üzerine Pico'nun yorumuna da bakınız.

4. Bölüm

Bununla birlikte, benim tartışmaya hazırlandığım özgür sanatların saygınlığını, bunların bizim için değerlerini, yalnızca Musevi, Hıristiyan gizleri(1) değil en eski çağların tanrıbilimleri(2) de açık açık söylemiştir. Yunan gizemlerindeki, gizdeşin geçmesi gereken basamaklardan bundan başka ne anlaşılabilir ki? Bu gizdeşler, arıtıcı diyebileceğimiz yollarla, töreler felsefesiyle, diyalektikle(3) temizlendikten sonra gizemlere alınırdı.(4) Böyle bir kabul, büyülü doğanın felsefe aracılığı ile yorumlanmasından başka ne anlama gelebilir? Onlar "*Epopteia*", açıkçası tanrıbilimin ışığı ile tanrısal şeylerin doğrudan görüsünü, ancak bu yolla hazırlandıktan sonra almaz mı?(5) Kim istemez böyle gizemlere kabul edilmeyi? Kim istemez bütün insanca kaygılarını bir yana bırakarak, yazgının getirdiklerini, gövdenin mallarını küçümseyerek yeryüzünde otururken Tanrı sofrasına konuk olmayı? Kim istemez bir ölümlü iken sonsuzluğun nektarını içmeyi? Platon'un Phaedrus'da övdüğü şu sokratik çılgınlıklarla(6) esinlenmeyi, buradan, açıkçası kötülüğe bağlanan bu dünyadan uçuvermeyi, deyim yerindeyse ayaklarla, kanatlarla yolların en hızlısından giderek göksel Kudüs'e ulaşmayı kim istemez. Ey babalar! Anlama yetilerimizi, kişiliklerimizi Tanrıyla birleşmeye yükselten böyle sokratik çılgınlıklarla esrimeye kapılalım. Onlar bizi işte böyle devindirmeli. Biz daha önce, bizde yapılması gereken her şeyi bu yolla yaptık. Töreler felsefesi tutkularımızın gücünü en uygun denetimle ahenkli bir uyuma ulaşacak biçimde sınırlarsa, diyalek-

tik usumuzu buyrulan ileri düzeye yükseltirse, esinleyici güçlerin çılgınlıkları ile çarpılarak, can kulağımızla göksel uyumu duyarız. İşte o zaman felsefe, esinleyici güçlerin önderi Bachus'ün(7) gizemleriyle gizlerini, açıkçası doğanın görülür imlerini, Tanrının görünmez imlerini açınsayarak Tanrı evinin zenginlikleri ile başımızı hoş eder. Orada Musa gibi inançlı olduğumuzu kanıtlarsak, bunun ardından en gizli tanrıbilimin kesin bir esrimeyle bizi esinlemesi gelir. Tanrıbilimin en yüce düzeyine yükseltildiğimizden, var olan, var olagelen her şeyi görünmez bengiliğin asası ile ölçebiliriz. Phoebus [Apollon] bilicileri gibi, şeylerin ilk güzelliğini kavrayarak tanrıbilimin kanatlı sevgilileri olacağız. En sonunda, dile gelmez bir seviyle, bir iğne yemişçesine çarpılarak, bir seraf gibi Tanrıyla dolarak artık kendi kendimiz değil bizi yapan Bir'in ta kendisi olacağız.

Onun anlamlarına, gizlerinin derinliğine erenlerin tümü Apollon'un kutsal adlarını gizler. Bu adlar, bu Tanrının, bir bilici olduğu ölçüde filozof da olduğunu açıkça gösterir. Ammonius(8) bu konuyu bol bol işlediğinden onu açıklamak bana düşmez.

Yine de, ey babalar, şu üç Delfoi buyruğunu(9) anımsamamak olmaz. Bunlar, tapınakların en kutsalına, en görkemlisine giren herkes için çok gereklidir. Bunlar, sahte Apollon'un değil, bu dünyaya giren her canı aydınlatan gerçek Apollon'un buyruklarıdır. Bunların üç parçalı bir felsefeyi var gücümüzle benimsemekten başka bir şey önermediğini göreceksiniz. Bu felsefe, bizim şimdi tartıştığımız şeydir. Elbette şu aforizma: *megen agan*; açıkçası "Hiçbir şeyde aşırı olma!", töreler felsefesinin konu edindiği "orta" kavramıyla, bütün erdemlere yerinde bir ölçü getirir. Öteki aforizmamız "gnothi seauton"; açıkçası "Kendini bil!" de benzer bir biçimde bizi doğanın tümünü araştırmaya çağırır; bize doğanın tümünü araştırmayı öğüt-

ler. İnsanın doğası, tüm doğanın bağlayıcı halkası, "karma iksiri"dir. Çünkü -önce Zerdüşt'ün, ondan sonra da Platon'un Alkibiades'de yazdığı gibi- "kendini bilen, kendinde olan her şeyi bilir." Sonuçta, doğa felsefesi aracılığıyla böyle bir bilgi ile aydınlanan, tanrıbilimsel *salutation ei'yi*; açıkçası "Sensin."i bilerek Tanrıya yaklaşmış olan bizler, gerek Apollon üzerine, onu sezdiren sözcüklerle sevinç içinde söylev vereceğiz.

İnsanların en bilgesi Pisagor'un (10) görüşünü de araştıralım. Pisagor, kendisinin bilge diye adlandırılmaya değer olduğunu düşünmedi hiçbir zaman.(11) Onun bilge bir adam dile tanınmasının nedeni kesinlikle budur. O, ilk olarak hiçbir zaman kovaya oturmamayı; açıkçası hiçbir zaman uslamlama gücümüzü yitirmemize neden olacak tembel bir kımıltısızlık içinde olmamayı buyurdu. Us, her şeyi sınayan, yargılayan, ölçen yetidir. Ne var ki diyalektiğin kuralları, alıştırmaları usun her şeye doğrudan yönelişini, onun çevikliğini korumasını daha güçlü kılar. Sonra Pisagor, ne pahasına olursa olsun iki şeyden uzak durmamız için uyarır bizi: Güneş'e karşı işememeli, kurban sunarken tırnaklarımızı kesmemeliyiz. Çileden çıkan hazlarımızın insanı zayıflatan isteklerinden töreler felsefesi aracılığı ile kurtulunca, kızgınlığın keskin noktalarını, canımızdaki öfkeleri tırnak keser gibi yontunca, kutsal törenlere; açıkçası daha önce sözünü ettiğimiz Bakhüs gizemlerine katılacağız. Güneş'in doğru biçimde baba, kılavuz diye adlandırıldığı düşünmeye kendimizi ancak o zaman adayacağız. En sonunda Pisagor bizde "horozu beslememizi" açıkçası canımızın tanrısal bölümünü besleyici yiyeceklerle, göksel ambrosiayla besler gibi gibi tanrısal şeylerin bilgisi ile beslememizi isteyecektir. Bu, aslan yüzlü horozdur. O dünyadaki gücün tümünü korku içinde tutar. *Eyüp'ün Kitabı*'nda okuduğumuz gibi bu horoza

her türlü anlayış verilmiştir. Yanılgı içindeki insan, onun ötüşüyle usunu başına devşirir. Bu horozun her sabah, sabah yıldızı ile birlikte ötüşünde göğe bir *Te deum* (Çev. Şükran ilahisi) ağar. Bu horoz, her gün, sabahın alaca karanlığında, kendi sesini sabah yıldızının Tanrıya övgüsüyle birleştirir.

Bu, Sokrates'in ölüm saati geldiğinde, canındaki tanrısallığın daha yüce bir dünyaya katılmasını bekler iken, gövdece her türlü hastalık tehlikesini aşmış iken Asklepius'a, açıkçası ruhun sağaltıcısına borçlu olduğunu söylediği horozdur.

Kildani kayıtları da bir geçit tören yapsın.(12) Onlara inanacak olursak, ölümlülerin mutluluğuna giden yolun orada da aynı yerden geçtiğini göreceğiz. Kildani yorumları Zerdüşt'ün bir deyişini yazar, buna göre ruh kanatlı bir yaratıktır. Kanatları düştüğünde bir gövdeye dalar; ama kanatları büyüyünce gene doğaüstü yörelere döner. Çömezleri, ruhlarının iyice tüylenmesini, uçuvermelerini sağlama bağlamak için ne yapmaları gerektiğini sorduğunda Zerdüşt şöyle yanıtladı: "Onları bol bol yaşam suyuyla sulayın". Çömezler bu suyu nerede bulabileceklerini sorarak üsteledikleri inde Zerdüşt, alışıldığı gibi, çömezlerini alegorik bir öykü ile yanıtladı: "Tanrının cennetini dört ırmak yıkayıp sular. Sizi kurtaracak suyu bu ırmaklardan çekebilirsiniz. Kuzeyden gelenin adı, *Pişon*'dur, "Gerçek" demektir. Batıdan akan ırmağın adı, *Gişonour*'dur, "kefaret" anlamına gelir. Doğudan akan ırmağın adı, *Chiddeke*, açıkçası "ışık"tır. Son olarak Doğu'dan akan ırmağın adı *Peratb*'tır, bu da "sevecenlik" diye anlaşılabilir". Ey babalar, Zerdüşt'ün bu açıklamaları ile ne demek istediğini bütün dikkatinizi vererek düşünün. Besbelli ki bunların anlamı olsa olsa şudur: Batı dalgalarının yaptığı gibi gözlerimizin kirini pasını töreler bilimi ile yıkayacağız. Bakışımız, kuzey yıldızından alınan bir metni okur gibi, gerçekle aydınlatıl-

malıdır. Ondan sonra, diyalektik aracılığı ile doğayı düşünür iken, güneşin ilk ışıklarına benzeyen doğruluğun belli belirsiz ışığını taşımaya alışacağız. En sonunda tanrıbilimsel dini bütünlükle, Tanrının en kutsal dini aracılığı ile, öğle güneşinin gözalıcı görkemini taşıyabilir duruma geleceğiz. Tıpkı göğün kartalları gibi...

Bunlar, ilk başta Davud'un kutladığı, sonra da Aziz Augustinus'un ayrıntılı biçimde dile getirdiği "sabah, öğle, akşam düşünceleri" olsa gerek. Bu, serafları amaçları yönünde alevlendiren, kerubileri aydınlatan öğle ışığıdır. Bu, söz verilen ülkedir. Eski çağda yaşayan babamız İbrahim, onun yolunda ilerleyip durdu. Bu, kabalacılar ile Arapların öğretilerinde bize anlatılan yöredir. Bu yörede, temiz olmayan ruhlara yer yoktur. Daha derin gizemlerden bilmecemsi bir dille bile olsa açık açık söz etmemize izin verin:(13) Birden bire düşüş, insanın usunu baş döndürücü bir çevrim içinde bıraktığından; Yeremna'ya göre ölüm, yüreğimiz ile barsaklarımıza kötülük bulaştırmak için pencerelerden gelir. İyileştirici ilaçlara benzeyen töreler felsefesi ile diyalektik aracılığı ile bizi kurtarabilecek tanrısal iyileştirici Rafael'i çağırmamız gerekir. Sağlığımızı yeniden kazandığımızda, Cebrail, tanrının gücü, bizde yerleşir. O, doğanın tansıkları ile bize yol göstererek, her yerde Tanrının gücünü, iyiliğini imleyerek sonunda bizi Yüce Rahip Mikael'in gözetimine teslim edecek. O da felsefeye hizmetini başarıyla tamamlayanları, değerli taşlardan bir taca benzeyen tanrıbilim rahipliği ile süsleyecektir.

4. Bölüm dipnotları

1- "Musa'nın öğretisi için "gizem" terimini kullanan yalnızca Pico değildi. Karşılaştırın M. Ficino, In Phaedrum, in Opera, Basilea 1576, s. 1363: "Tum vero interea mirabile nota mysterium mosayco mysterio simile".

2- Prisca theologia (Gemistus Pletho'dan alınmış olabilecek bir kavram) üzerine M. Ficino'un *Argumentum*'una bakınız. Ficino bunu yaptığı Pimander çevirisinin önüne koymuştur, Opera, Basilea 1576, s. 1836: "Öyleyse eskilerin bir tanrıbilimi (prisca theologia) vardır ... bunun kaynağı Merkür'dedir, tanrısal Platon ile doruğa ulaşmıştır". Zerdüşt ile başlayan başka bir yaklaşım için bkz, *Theol.* plat. 17, 1, Opera'da, Basilea 1576, s. 386. Farklı soykütükleri için bkz. D. P. Walker, *The Prisca Theologia in France*, "J.W.C.I." 17'de (1956) 204-59. Genel bir bakış için bakınız Walker 1972. Pico'nun prisca theologia'ya inancı bir tür düş kırıklığına dönüşecek, sonuda *Disputationes*'te ortadan kalkacaktır (Karşılaştır. Valcke 1989, 192, cilt. Bausi 1996'da , 110 n. 19).

3- Kefaretle ilişkili bir sanat olarak diyalektik üzerine bkz. Platon, *Sofist* 230c-d.

4- Felsefenin yolu ile gizemlerin yolu arasında bir benzeşim yaratmak -bunun ilk adımı arıtma töreni ile izdeşlik törenidir- Yeniplatonculukta yaygındır. Gelgelelim Platon'da da vardır. *Phaedo*, 69b-d:

"Ama hakikat bütün bu şeylerden bir arınmadır, kendini tutma, adalet, gözüpekliktir. Bilgeliğin kendisi de bir tür arınmadır. Bence gizemleri kuran bu insanlar aydınlanmamış değildi. Tersine, onların çok zaman önce söylediklerinde gizli bir anlam olduğunu sanıyorum. Onlar öteki dünyaya izdeşliğe alınmadan, kutsanmadan gidenlerin çamur içinde kalacağını, oraya izdeşliğe alınmış, arınmış olarak ulaşanlarınsa Tanrılarla kalacağını söyledi. Çünkü onların gizemlerde söyledikleri gibi 'thyrsus taşıyan çoktur ama gizemci azdır', ben bu gizemcilerin gerçek filozoflar olduğuna inanıyorum." (çeviri H.N. Fowler, Loeb Classical Library).

A.-J. Festugière, mystères cultuels'in yerine mystères littéraires'in geçtiğini ileri sürdü (Karşılaştırın. A. Diès, *Autour de Platon*, Paris 1927). Platoncu bağlamda "gizemlerin dili" sorunuyla ilgili olarak Wild, 1986'nın giriş bölümüne bakın.

5- Karşılaştırın. Platon, *Sempozyum* 210a ile Plutarch, *İsis ile Osiris Üzerine*, 77 (382d).

6- Pico, tripartita philosophia felsefesinde, Platon'un dört tanrısal "manîai" öğretisini benimser. Platon'un bu konudaki görüşü, *Phaedrus* 265b'de bulunabilir: "Biz tanrısal deliliği dörde ayırıyoruz. Onların herbirine de dört tanrı yüklüyoruz. Apollon'un biliciliği esinlediğini, Dionysos'un gizem deliliğini esinlediğini, Musaların şiirsel deliliği esinlediğini, [...] sevi deliliğinin de Afrodit ile Eros tarafından esinlendiğini söylüyoruz (Çeviri H.N. Fowler, Loeb Classical Library). Bu bölüm, Commentarium in Convivium Platonis, VII, 14 (Marcel p. 259)'de Ficono tarafından ele alınmıştır. Divinus furor, üzerine ayrıca Ficino'nun Pellegrino Agli'ye mektuplarına da bakınız, Opera (Basilea 1576), s. 613f.) Yunanca *manía*'nın Latince *furor*'a dönüştürülmesi Cicero'da ortaya çıkar.

7- Dionysos ile Apollon (olağan durumda ona Musateges adı yakıştırılır) arasındaki ilişki üzerine Plutarch, *Delphi'deki E Üzerine*, 389b-c. ile karşılaştırın.

8- Plutarch'ın öğretmeni olan bu filozof, Platoncu Akademi'dendir. Plutarch'ın, *Delphi'deki E Üzerine*, adlı yapıttaki başlıca kişiliklerden biridir.

9- Pico, Delfi tapınağı ile ilişkili üç öğütte, kendi üç parçalı tasarımını bulur. Yazdığı bu bölüm, tümüyle Plutarch'ın, *Delphi'deki E Üzerine*, adlı yapıtına dayanır.

10- Pico burada kendi tripartita philosophia'sı için Pisagorcu "simgeleri" kullanır. Rönesans sırasında Pisagor'un anlaşılması üzerine bakınız P. Casini, L'atica sapienza italica, Bologna 1998, bl. 2.

11- Karşılaştır İamblicus, *De vita Pythagorica* 8, 44.

12- Pico kendi üç bölümlü felsefesini Kildani yazılarınında da bulmaya çalışır. Yazık ki, Pico'nun kaynağının doğası açık değildir. Flavius Mithridates, ona bazı metinler sunmuştur. (Karşılaştırın. Pico'nun 1486 güzünde Ficino'ya yazdığı mektupları, Supplementum Ficinianum, s. 272-273: "Chaldaici hi libri sunt, si libri sunt et non thesauri: In primis Ezre,

Zoroastris et Melchiar Magorum oracula, in quibus et illa quoque, que apud Graecos mendosa et mutila circumferuntur, leguntur integra et absoluta. Tum est in illa Chaldeorum sapientum brevis quidem et salebrosa, sed plena misteriis interpretatio. Est itidem et libellus de dogmatis Chaldaice theologie cum Persarum, Grecorum et Chaldeorum in illa divina et locupletissima enarratione"). Pico'nun elinde Aramice, İbranice karışımı olduğu sanılan Etiopik karakterlerle yazılmış bir metin ya da fragmanlar olduğu kesin. C. Wirszubski böyle olduğunu, Palatino el-yazmasında günümüze dek korunan parçalara dayanarak ileri sürer. Bununla birlikte bu "metinler" Flavius Mithridatesin kendisi tarafından da yazılmış olabilir. (Farmer 1998, s. 13 and s. 486-487). Pico, yukarıdaki alıntıda olduğu gibi onları *Kildani Kehanetleri*'nin gerçek kopyaları (belki de özgünleri) sayıyordu. Ona göre bu metin, dağınık durumdaki Yunanca metinden daha iyi, daha zengindi. (Yunanca Kildani Fragmanlarının Rönesans'taki yazgısı için bkz. Dannenfeld 1960). Gemistus Pletho, *Kildani Kehanetleri*'nin Zerdüşt'ten tümceler içerdiğine inanan ilk kişi olabilir (Bkz. Masai 1956, 136f; aynı zamanda bkz. T. Bidez - F. Cumont, *Les Mages hellénisés*, Paris 1938; J. Duchesne-Guillemin, *The Western Response to Zoroaster*, Oxford 1958, s. 4). Ficino Theologia platonica'sında onu izledi.

13- Gizemlerin içeriğinin açılmasına karşı önlemler üzerine örneğin Plotinus, *Enneadlar* VI, 9, 11'de şunları yazar: "Burada, aşağıdaki gizemlerde verilen buyruğun amacı izdeşe açılmamadır." (Çeviri A.H. Armstrong, Loeb Classical Library).

14- Pico burada üç parçalı şemasını bir kez daha serimlemek için geleneksel melekbiliminin en önde gelen başmeleklerinin adlarını kullanır. Raphael ("Tanrı iyi eder"), Cebrail ("Tanrı güçlüdür"), Mikael ("Tanrıya benzeyen kim?"). Meleklerin adları Sefirot öğretisiyle bağlantılıdır. (Bu bağlantı, "en saklı gizemler" sözü aracılığı ile açığa vurulur.) Bkz. F. Yates, *The Occult Philosophy of the Elizabethan Age*, London 1979, 2.Bölüm. İyileştirici olarak Raphael için *Tobit'in Kitabı* 3, 25; 6 ile 11, 8ff.'e bakın.

5. Bölüm

En saygı değer Babalar, bunlar beni felsefe yapmak için yüreklendirmekle(1) kalmayıp, bir ödev olarak felsefe çalışmaya zorlayan(2) nedenlerdir. Ben onları açıklamayı üstlenmeyeceğim, yalnızca felsefe çalışmayı kınamayı alışkanlık edinenleri yanıtlayacağım, özellikle üst düzeyden kişileri ama orta düzeydekileri de.(3) Çünkü, tüm felsefe çalışılmaları (zamanımızın kötü durumunda olduğu gibi) onurdan, ünden çok horlanmaya, hakarete uğramaya yol açıyor.(4) Uygulamada, felsefenin kimse tarafından araştırılmaması ya da azınlık tarafından çalışılması gerektiği yolundaki öldürücü, canavarca inançlar bütün usları ele geçiriyor.(5) Bizim büyük bir dikkatle incelediğimiz,(6) şeylerin nedeni, doğanın yolları, evrenin planı, Tanrı'nın amacı, yerin göğün gizleri gibi konular, yarar sağlamadıkça ya da o kişinin işine gelmedikçe göz önüne alınmaya ya da parmak ucuyla tutulmaya değmez şeyler gibi görülüyor. Böylece anlaması güç bir noktaya ulaşıyoruz. Artık yalnızca felsefeyi(7) tecime(8) indirgeyenlere bilge gözüyle bakılıyor. Erdenli Pallas'in, (Atena) insanlar arasında barınmasının nedeni tanrıların cömertliğidir olsa olsa. Oysa o şimdi geri çevriliyor, yuhalanıyor, küçümsenerek ıslıklanıyor.*(9)* Kimse onu sevmiyor (10) ya da onunla arkadaş olmuyor. Onun bozulmuş kızlığıyla(11), orospulukla (12) elde ettiği üç beş kuruşluk kötü kazançla kesesini(13) dolduranlar bunun dışında. Ben bu yakınmaları, eseflerin, kızgınlıkların en büyüğünü, çağımızın prenslerine değil, filozoflarına yolluyorum. Bu filozoflar, felse-

fenin parasal bir değeri ya da ödülü olmadığından felsefenin ardından gidilmemesi gerektiğin söylüyor. Onlar böyle yapmakla filozof olmadıklarını da gösteriyor. Bütün yaşamları kazanmak ile tutkuda yoğunlaştığından bilgi için bilgiyi asla kucaklamıyorlar. Kendi adıma konuşursam -Bu noktada kendimi övdüğüm için kızarmayacağım - ben her zaman felsefe yapmak için felsefe yaptım, çalışmalarımda, yorucu araştırmalarımda usun tımar edilmesinden ya da gerçeğin bilgisinden başka bir meyve ya da kazanç ne istedim (14) ne de umdum - zaman geçtikçe bunlara giderek daha çok saygı duyuyorum. Üstelik bu bilgi için öyle istekli oldum, onu öyle sevdim ki kendimi düşünmeye vermek (15) için bütün kişisel, kamusal kaygıları bir yana bıraktım. Ne kıskanç kişilerin kara çalmaları ne de bilgelik düşmanlarının sövmeleri beni ondan ayırdı. Felsefe bana ötekilerin yargılarından çok kendi inançlarıma dayanmayı, yaptıklarımın söylediklerimin kötü olup olmadığından çok, iyi düşünüp düşünmediğim konusunda kaygılanmayı öğretti.

En saygı değer Babalar, benim şu andaki tartışmam(16) başka birçok kişiye kışkırtıcı, saldırgan geliyor. Bütün güzel sanatları kayıran, varlığınızla onları kayırmayı onaylamış olan sizler için savlarımın akla yatkın, kıvandırıcı olduğunu bilmez değildim. Savunduklarımı bundan önce kınayanlar oldu. Bundan sonra da birçok gerekçeyle bunları kınamaya devam edenlerin eksik olmayacağının bilincindeyim. Ama bu hep ola gelir: Erdeme ulaşmayı amaçlayan içten, kutsal eylemler hiçbir zaman, kuşkulu güdüler, çapraşık amaçlar için yapılan eylemlerden daha az kötülenmedi. Belki de daha çok kötülendi.(17) Bu tartışma biçimini, derin konular üzerinde açık açık konuşma yöntemini beğenmiyenler var. Onlara göre bu biçem, öğrenmeyi artırmaktan çok yeteneği sergilemeye, düşünceleri açıklamaya yardım ediyor. Kimileri de bu

tür alıştırmaları onaylasa da, bu yaşımda, daha yirmi dördünde iken Hrisitiyan tanrıbiliminin en ince gizlerini, felsefenin en tartışmalı noktalarını, öğrenimin en kıyıda köşede kalmış dallarını tartışmaya açmama güceniyor. Burada kentlerin en ünlüsünde, çok bilgili kişilerin oluşturduğu büyük bir topluluğun önünde, Apostolik Senato'nun huzurunda bunu yaptığım için bana kızıyorlar. Kimileri de, tartışma hakkımı teslim etseler bile, böyle bir tasarının yüzeysel olduğunu, aşırı tutkulu olduğunu, gücümü aştığını ileri sürerek benim dokuz yüz konu üzerinde tartışabileceğimi kabul etmiyor. Savunduğum felsefe bana böyle davranmayı öğütleseydi bu karşı çıkışlara seve seve boyun eğerdim. Aramızdaki bu tartışmaların salt bir atışma, davalaşma olduğuna inansaydım, felsefemin beni böyle davranmaya zorlayacağı gibi, şimdi onlara yanıt vermemem gerekirdi.

Bütün kara çalma, kızdırma amaçlarını kafamızdan temizleyelim. Böylece, Platon'un yazdığı gibi, bu kötülük, melek korolarında hiçbir zaman bulunmasın. Gelin tartışmalarımı sürdürmenin kabul edilip edilmeyeceğine, bunca soruyu yanıtlamayı göze alıp alamayacağıma dostça karar verelim.

Öncelikle kamunun önünde böyle açık açık konuşulmasını onaylamayanlara benim söylenecek pek fazla sözüm yok. Platon, Aristoteles, her dönemin en çok saygı duyulan felsefecileri ünlerini artırmak için yeri geldikçe böyle alıştırmalara katıldılar. En seçkin doktorlar, siz de onlar gibi yapıyorsunuz. Bu suçsa ben bu suçu hepinizle paylaşıyorum. Geçmişin bu filozofları, bilgelik arayışı içinde, halka açık tartışmalara sık sık katılmaktan daha kazançlı bir şey olmadığını düşünürdü. Gövde beden eğitimiyle güçlendirilir; us da gücünü, yeğinliğini öğrenmenin bu er meydanında artırır. Bence ozanlar Pallas'ın silahlarıyla ilgili şarkı söylerken, İbraniler bilge kişiyi *barzel*le(19), açıkçası

kılıçla simgelerken bilgi kazanmada tartışmanın gerekli, onurlu bir şey olduğunu gösterdiler. Belki de bu yüzden, Kildaniler doğuştan alnına filozof olmak yazılmış bir adamı, Mars'ın Merkür ile üç ayrı açıdan (20)karşılaştığı bir horoskopla(21) betimler. Bu da şu demeye gelir: Bu toplantılar, tartışmalar bir yana bırakılsa, tüm felsefe tembel, uyuşuk bir şey olurdu.

Tartışmaya uygun olmadığımı söyleyenler karşısında kendimi savunmak için bir savunma tümcesi bulmak bana zor geliyor. Buna uygunum desem, kendi düşüncelerinin yüksekliğinden utanmadan söz eden biri gibi görünürüm. Bu tartışmaya uygun olmadığımı kabul edecek olsaydım, bunu ileri sürer iken kesinlikle hem önlemsiz hem de delidolu biri diye adlandırılma riskim vardı. Yaşadığım sıkıntıyı(22), içine düşürüldüğüm durumu(23) görüyorsunuz. Bir şeyi yapmaya kendimi kınamaksızın söz veremiyorum; ama sözümü tutmayınca da kendimi kınamak zorunda kalıyorum. Belki: "Herkeste ruh var." diyen Eyüp'ün sözüne (24) sığınabilir ya da "kimsenin gençliğinizi küçümsemesine izin vermeyin" diyen Timothy ile avunabilirim. Şu da var ki, vicdanımın sesini dinlersem, burada yalnızca bana ilişkin bir sorun olmadığını söyleyebilirim.(25) Çalışmalarımı, hevesimi güzel sanatlarla uğraşmaya adadığım doğru. Yine de eğitimli olduğumu kabul etmediğim gibi bununla gururlanmıyorum da. Sonuçta böyle büyük bir sorumluluğu omuzlarıma almamın nedeni kendi güçsüzlüğümü bilmiyor olmam değil. Bunun nedeni, daha çok, eğitimli kişilerin tartışmalarında asıl kazananın yenilen olduğunu anlamış olmamdır. Sonuçta, en güçsüz kişi bile bunlardan sakınmamalı, elinden geldiği ölçüde tartışmaların ardında olmalı. Çünkü üste çıkan, alt edileni yaralamaz, tersine ona bir şeyler kazandırır. Tartışmayı yitiren, evine döndüğünde oradan, evden ayrıldığı andan daha varlıklıdır; açıkçası gelecekteki bir tartışma için

daha eğitimlidir, daha iyi silahlanmıştır. Güçsüz bir asker olsam da bu umutla esinlenerek, en güçlü, en yeğin karşıtlarla gözümü kırpmadan tartışmaya girerim. Böyle yapmakla alıklık edip etmediğim yaşıma değil tartışmanın sonucuna bakarak daha iyi yorumlanabilir.

5. Bölüm dipnotları

1- Esinli (Livermore Forbes, 237; Glenn Wallis, 17).

2- Beni felsefe çalışmaya zorladı (Livermore Forbes, 237; Glenn Wallis, 17).

3- Harfi harfine "mediocre fortune" yaşamı yaşayan (Livermore Forbes, 237) ile sıradan yazgı yaşayan (Glenn Wallis, 17). Fortuna teriminin benzer kullanımının örneği olarak bakınız Pico'nun Andrea Corneus'a mektubuna, Ekim 15 1486: "Herkes böyle eylemeli; yalnızca yazgısı beyler gibi, rahat içinde yaşamasına yardım edenler değil, görkem içinde yaşayanlar da, hatta onlar daha bile fazla böyle eylemeli. Bu büyük talihler insanları en üst düzeylere çıkarır, böylece de gereksiz bir gösterişe yol açar. Ne var ki, onlar evcilleşmez, ayak direyen bir at gibi huysuzluk eder, insanları taşımak yerine halka işkence ederler."

4- Metne daha bağlı kalarak, "tepeden bakma ile hakarete" (Glenn Wallis, 17).

5- Karşılaştırın Pico, Andrea Corneus'a Mektup (alıntı): "Soylu kişilerin felsefe araştırmalarına el sürmemesi gerektiği yolundaki yıkıcı, korkunç kanı bütün usları ele geçirmiş. Ruhlarını bakıp gözetmek, yetiştirmek için barış içinde felsefe yapmaktansa, daha çok yeteneklerini göstermek için dudaklarıyla tadıyorlar felsefeyi. Onlar Yeniplatonculuğun sözünü bir belit olarak kabul eder: Hiç felsefe yapma ya da bu kavramları eğlencelik, az sayıda, yalın peri masalı say.

6- Hafri harfine, "derinlemesine araştırılmış şeyler olarak".

7 Ben studium sapientiae'yu böyle çeviriyorum. Bu Yunancanın kökenbilimsel bir yansıması diye görülmeli. Birçok durumdaki gibi, bu durumda da Pico'nun humanist Latincesi, klasik, patristik bir geleneği gösterir.

8- Karşılaştırın. Pico, Andrea Corneus'a Mektup (alıntı): kim böyle bir şeyi kızmadan dinler ya da hoş görür... Bu kişiler bir ürün satmıştır ama felsefe yapmamıştır."

9- Harfi harfine, biri görebilsin diye (Gleen Wallis, 17)

10- Dostça davranmak, yardım etmek (Livermore Forbes, 238).

11- Burada *accepta* past partisipi Pico tarafından aktif bir değer olarak kabul edilmiştir.

12- Karşılaştırın Glenn Wallis, 17.

13- Harfi harfine, kutu ya da para kutusu (Glenn Wallis, 17) ya da kasa ama aynı zamanda hazine (Livermore-Forbes, 238).

14- Karşılaştırın Glenn Wallis, 18; "ama aynı zamanda benim her zaman her şeyden çok özlediğim gerçek." (Livermore-Forbes, 238).

15-Bu çeviri, alıntı yapılmış olan Andrea Comeus'a Mektup ile doğrulanır. Pico, orada etkin yaşam ile düşünce yaşamı arasındaki karşıtlık konusundaki düşüncelerini açığa vurur.

16- Benim bu tartışmam (Glenn Wallis, 18); tam da benim bu tartışmam (Livermore Forbes, 239).

17- Harfi harfine sesli karşıtlar. Oblatrator: "Ses ("kara çalıcı") yalnızca Sidon'dadır. Epist. I, 3, 2 and IV, 22, 6." [Bausi 1996, 136]

18- Harfi harfine kara çalmak ya da güvensizlik.

19- *Barzel* terimi Eski Ahit'te 76 kez geçer, ilk kez de Yaradılış: 4,22'de ortaya çıkar. Her geçişinde de ya harfi harfine ya da metaforik olarak demiri göstermek için kullanılır. Bizi burada ilgilendiren metaforik yön, fiziksel güçleri, sertliği, zorluğu, direnci anlatır. Demiri demire sürterek bilemek bir bilgenin başka kişinin tinsel varlığını tavına getirme yolunu simgeler. Sonuçta ötekinin tepki gösterme yeteneği bir ustura gibi keskin olacaktır. Örneğin karşılaştırın Prov. 27, 17: "Ferrum ferro exacuitur, / Et homo exacuit faciem amici sui" ("Demir kendini demirle keskinleştirir. / insan da yoldaşının anlağını keskinleştirir.") Karşılaştırın Cicognani 1963, 119 (Benim çevirim): "Talmud'da bilgeler demirle ilişkilendirilir. Demir iki parçasının birbirine sürtülüp bilenmesiyle keskinleştirilir. Babil Talmud'una bakın.

20- *Triquetrus aspectus* astrolojide teknik bir terimdir (Söz konusu iki gezegenin konumuyla oluşan 120°lik açı). Karşılaştırın Büyük Pliny, *Na.* II,77 [Bausi 1996, 132]. Karşılaştırın Cicognani 1963, 119 "Burada sözü edilen astrolojik bakış noktası "üçgen bakış açısı içinde." diye adlandırılır. İki görme organının 120° açı oluşturması anlamına gelir. Açıkçası en uygun bakış açılarıdır. Bu durumdaki filozof hermetik

anlama yetisi (Merkür) ile Mars'ın savaş gücünün kavuşumunun en üst kertesinde olacaktır."

21- Harfi harfine "Onlar Mars'ın Merkür ile çevrensel üçlüde doğrudan yüz yüze gelmesini ister."

22- quas incidi angustias. *Incidere*'nin yalın akuzatifle geçişli kullanımına dikkat edin. Şiirde, (krş. Lucretius, IV, 568), Klasik dönem sonrası Latince'de (Solinus, Tacitus, en başta da Metamorfozlardaki dört kullanımı ile Apuleius) Hıristiyan yazarlarda. [Bausi 1996, 140]

23- Harfi harfine "bana verilen görevi." Bu, yarı edilgin ton Garin-Tognon'un serbest çevirisinde de var. (Kendimi ne durumda bulduğumu..."

24- Krş. *Eyüp*: 32, 8. Gerçekten Latince İncil insanda tin bulunduğunu belirtir. Pico, Kabala yazını ile Yahudi gizemciliğinden, felsefesinden, tanrıbiliminden adamakıllı etkilenmişti. Açıkçası o, Moses ben Maimon'un (Alias Maimonides: 1135-1204) , Levi ben Gershom'un (1288-1344) ortaçağ metinlerinden etkilenmişti. Gershom'un "Eyüp'ün Kitabı Üzerine Yorum"u Flavius Mithridates tarafından çevrildi; Pico'nun okuduğu da bu çeviriydi.

25- Harfi harfine, "Söylemiş olacağım."

6. Bölüm

Üçüncü sırada, tartışmada ileri sürdüğüm konuların çeşitliliğine, tezlerin çokluğuna şaşanları yanıtlamalıyım. Buna şaşmaları yadırgatıcı, sanki bu durumda onların omuzlarına yüklenen sorumluluk benim sorumluluğumdan daha büyük. Başkalarının çabalarına sınır koymak, Cicero'nun dediği gibi "daha çoğun daha iyi" olduğu şeylerde ortalamayı istemek hem yakışıksız hem de kusur bulmaya yönelik bir davranıştır. Böyle büyük bir riski göze aldığıma göre geriye tek seçenek kalıyor: Başarı ya da başarısızlık. Başaracak olursam dokuz yüz tez savunduğum için övülmekle on tez savunduğum için övülmek arasında bir fark görmem. Başaramazsam, benden nefret edenler beni kötülemek için bir dayanak bulur, beni sevenler de affetmek için bir fırsat yakalar. Bence böyle büyük, böyle önemli bir tartışmayı yeteneksizlik ya da öğrenme isteği nedeni ile yitiren bir genç, kınanmaktan çok hoşgörülür. Çünkü şairin dediği gibi

Güçler yenilse bile cesaret övülecektir.
Büyük bir tartışmada, istemiş olmak yeter.

Günümüzde birçok bilim adamı, Leortini'li Gorgias'a öykündü. Bunlar bırakın dokuz yüz sorunu, sanatların tümünü ilgilendiren sorunların hepsini birden tartışmayı alışkanlık edindiler. Üstelik bu yüzden övüldüler de. Peki öyleyse belirli, açık soruları ele almama izin veriliyor da çok sayıda soruyu tartışmama niçin izin

verilmiyor. Onlar bu tartışmayı yüzeysel, hırslı diye yanıtlıyor. Kendi adıma burada yüzeysellik değil zorunluluk olduğunu söyleyerek karşı çıkıyorum. Felsefemi dikkate alsalar, kendi eğilimlerine karşın bu zorunluluğu kabul etmek zorunda kalırlar. Kendini örneğin Thomas ya da Scotus gibi filozofların birine ya da ötekine bağlayanlar, şu anda en geniş taraftar bulanlar, öğretilerini birkaç sorunu tartışarak sınayabilir. Oysa ben kimsenin öğretilerine bağlanmadım. Felsefenin bütün ustalarını inceleyerek, onların bütün yapıtlarını denetleyerek kendimi bütün okullardan haberdar olacak biçimde eğittim. Onların öğretilerinin tümünü tartışmaya getirmek zorundaydım. Yoksa birine bağlı kalıp, öğretilerini savunurken ötekilere karşı çıkıyor gibi görünebilirdim. İleri sürülen savların birkaçı tek tek filozoflarla ilgili. Oysa birçok soru kaçınılmaz biçimde onların tümünü ilgilendiriyor. "yelin götürdüğü yerde konuk olduğum" için de kimse beni kınayamaz. Çünkü yararlı olabilecek herhangi bir yorumu tamamlamadan bırakmamak bütün eski yazarlar arasında bir kuraldı. Aristoteles bu kuralı öylesi titizlikle gözetti ki Platon onu *auagnooies*, açıkçası "okuyucu" diye adlandırdı.

Birinin kendisini Akademi'ye ya da Stoa'ya kapatması onun kafasının darlığının apaçık bir işaretidir. Kimse hepsiyle birden tanışmadıkça bir filozofa ya da okula bağlanamaz. Ayrıca her okulda ötekilerin paylaşmadığı bazı ayırıcı nitelikler vardır.

Felsefenin en son aşaması olan bizim inancımızın adamlarıyla başlarsak, Duns Scotus'da güç ile açıklık, Thomas'da birlik ile denge, Egidius'da duruluk ile kesinlik, Francis'de derinlik ile keskin zeka, Albertus'da [Magnus] en son konulara ilişkin her şeyi kuşatan büyük bir anlayış vardır. Henri'de bana göründüğü kadarı ile her zaman saygı uyandıran bir yücelik öğesi bulunur. Araplar arasında İbni Rüşt'te sağlam sarsılmaz

bir şey, İbni Bacce'de (1) Farabi'deki gibi ağırbaşlı, derinlemesine düşünülmüş bir şey, İbni Sina'da, tanrısal, platoncu bir şey vardır. Yunan felsefesinde en eskiler arasında bile her zaman parlak, bozulmamış, saf bir şey vardı. [Felsefe] Simplicus'da zengin, bereketli; Themistius'da şık, özlü; Aleksander'de bilgili, kendiyle tutarlı; Theoprastus'da uzun uzun düşünülerek ortaya koyulmuş; Ammonius'da kolay, sevimliydi. Platonculara dönerseniz, sözü edilecek az kişi var. Porphyrus konularının bolluğu, dinin birçok yönü ile uzun uzun uğraşmasından ötürü haz verir; Iambicus'un gizli felsefe ile barbar halkların gizemleri konusundaki bilgisi sizi dehşete düşürür. Platinos her bakımdan saygıdeğer olduğu için, onda saygı duyulacak bir tek yön bulup çıkarmak olanaksız. Platoncular onu sayfaların başında ter dökerek ancak büyük bir güçlükle anlar. O, dolanbaçlı biçemiyle tanrısal şeyleri tanrısal bir biçimde, insana ilişkin şeyleri insanca bir biçemden çok daha üstün bir biçemle öğretir. Proculus'da, ondan türeyen Damacius'da, Olymiodorus'da, daha birçoklarında her zaman *theion*, açıkçası tanrısal bir şey parıldar. Bu, platonculara özgü bir belirti olagelmiştir.

Şunu da eklemek gerek: Daha iyi temellendirilmiş hakikatlere saldıran, zeki sözlerle, aklın geçerli kanıtlarıyla alay eden bir okul, gerçeği güçten düşürmekten çok onaylar. Bu, közü karıştıra karıştıra söndürmekten çok, canlandırmak için yellemeye benzer. Böyle düşünerek insanların dikkatini şu ya da bu öğretiden çok, bütün okulların düşüncelerine çekmeye karar verdim (birilerini yeğleyebilsinler diye). Çünkü bana öyle geliyor ki, Platon'un mektuplarında yazdığı "hakikatin parlaklığı", birçok okulun karşılaşması, birçok felsefe dizgesinin tartışılması ile usumuzu denizden yükselen güneş gibi daha iyi aydınlatabilir. Yalnızca Latin yazarların, yani Albert'in, Scotus'un, Egidius'un,

Francis'in, Henri'nin felsefi düşüncelerini tartışıp Yunanlıların, Arapların düşüncelerini görmezden gelerek sözümüzü nasıl tutabiliriz? Bütün barbar ulusların düşünceleri, Yunanlılardan kalmıştır. Bu düşünceler bize Yunanlılardan gelir. Bu nedenle, düşünürlerimiz, felsefe alanında yabancıların buluşlarına dayanmakla, ötekilerin yapıtlarını yetkinleştirmekle yetinir.

Platoncuların Akademisi değiş tokuşa katılmıyorsa doğa felsefesini Peripatetiklerle tartışmanın ne yararı var. Platoncuların öğretisi tanrısal konulara dokunduğunda da (Az. Augustinus'un tanıklık ettiği gibi) bütün felsefelerin en yükseği olarak saygı görmüştür her zaman. Sonuçta yüzyıllarca yadsındıktan sonra (bu sözlerimde hiç kıskançlık yok) benim ilk kez Platoncu öğretiyi yeniden kamu önünde tartışmayı, sınamayı önermemin nedeni bu işte. Kendimizden hiçbir şey katmadan, kendi usumuzla kavradığımız, işlediğimiz hiçbir şey ortaya koymadan sayısız başka filozofun düşüncelerini tartışırsak bunun ne yararı dokunur bize? Bilgelerin şöleninde, şölene katkısı olmayan birinin durumuna düşeriz. Sanki bizden önce gelenlerin buluşlarının yolu bizim çabalarımıza kapalıymış, doğanın gücü bizde kısırlaşmış, hakikati kanıtlayamasak bile en azından uzaktan gösterecek bir şey ortaya koyamazmışız gibi... Bu, (Seneca'nın yazdığı gibi) bilgileri defterlerine düştükleri notlardan öteye gitmeyenlerin iktidarsızlığının ayırıcı niteliğidir. Çiftçiler tarlalarındaki kısırlıktan nefret eder; koca, karısının kısırlığına üzülür; tanrısal us, birleştiği, katıldığı kısır ustan daha da çok nefret eder. Çünkü O, bu kaynaktan doğası yüksek bir soy elde etmek ister. Bu nedenle ben eprimiş öğretileri yinelemekle yetinmedim. Bunun yerine Hermes Trismegitus'un eski tanrıbiliminin birçok noktasını, Kildaniler ile Pisagor'un öğretilerinden, İbranilerin saklı gizemlerinden çıkarılan birçok tezi, son olarak da hem Tanrı hem de doğa ile ilgili

olan, kendi kendimize bulup işlediğimiz çok sayıda önermeyi tartışmayı önerdim. Biz öncelikle Aristoteles ile Platon arasında bir uyum olduğunu ileri sürdük. Böyle bir uyum olduğuna bizim çağımızdan önce de inanılıyordu. Gelgelelim kimse bunu temellendirmedi. Latin yazarlarından Boethius böyle bir uyumu ortaya koymaya çalıştıysa da önerisini hiçbir zaman gerçekleştiremedi. Aziz Augustinus da *Contra Academicos*'unda birçok başka düşünürün aynı şeyi, açıkçası Platon ile Aristoteles felsefelerinin özdeşliğini, en ustaca kanıtlarla kanıtlamaya çalıştığını söyler. Örneğin Gramerci John, Aristoteles'in Platon'dan yalnızca Platon'un düşüncelerini kavrayamayanların gözünde farklı olduğunu kabul etti. Ama bunu kanıtlamayı sonraki kuşaklara bıraktı. Aynı zamanda bir çok sav daha ekledim. Bunlarda [Aquinolu] Thomas ile [Duns] Scotus'un birbiriyle uzlaşmadığı düşünülen birçok önermesinin uzlaştığını ileri sürdüm. İbni Rüşt ile İbni Sina'nın birçok önermesi bakımından da aynı durumun söz konusu olduğunu ileri sürüyorum.

İkincisi, benim kendi düşüncelerim ile birlikte, Aristotelesci felsefe ile Platoncu felsefelenin gelişimi üzerine 72 tez ortaya attım. Bu tezler fizik, metafizik ile ilgili. Bunları onaylayan biri, doğa felsefesi ile tanrıbilim alanında kendisine yöneltilen soruları bambaşka bir ilke ile çözebilir (Yanılmıyorsam bu, önerilen tartışmada çok geçmeden açıklık kazanacak.). Bu, şu anda okullarda bize öğretilen felsefedekinden de bu kuşağın ustalarının öğrettiklerinkinden de başka bir ilkedir.

Benim bu genç yaşta, bazılarının karşı çıkacağı biçimde, ötekilerin yapıtlarının okunmasına güçlükle izin verilen bu körpe çağda, yeni bir felsefe ortaya koymayı dilemem şaşırtıcı olmamalı. Bu, savunulabilir bir felsefeyse övülmeli, çürütülebiliyorsa da kınanmalı. Sonuçta bu kişiler, benim buluşlarımı, öğretimi yargı-

larken onların yazarının yaşadığı yılların sayısını hesaplamayacak, tersine onların değerini ya da değersizliğini sayıp dökecekler.

Ayrıca ben sayılara dayalı yeni bir felsefe yapma yolu ortaya attım. Bu yöntemi, öncelikle Pisagor ele aldı. Aglaopalmos, eski platoncular, Platon, Philolaus gibi eski felsefecilerce de işlendiği için bu yöntem son kertede eski. Şu var ki, geçmişin öteki tanınmış başarıları gibi bu da daha sonraki kuşaklarca ilgi görmedi. Bu yüzden böyle kullanılmaz duruma düştü, öyle ki artık onun izini bulmak bile güçleşti. Platon, Epinomis'de sayılar biliminin bütün özgür sanatların, düşünce bilimlerinin en yücesi, en tanrısalı olduğunu yazar. Başka bir yerde de, insanın neden hayvanların en akıllısı olduğunu sorar. Yanıtında bunun nedeninin onun saymayı bilmesi olduğunu söyler. Aristoteles de Sorunlar'ında bu fikri yineler. Abumasar'ın yazdığına göre, Babilli Avenzoar'ın (2) en gözde deyişi şuydu: "Saymayı bilen, insana ilişkin başka her şeyi bilir." Bu düşünceler, sayı sanatı ile tecimenlerin herkesi geçtiği sanattan söz ediyorsa, kesinlikle doğruluktan yoksundur. Platon bu görüşe tanıklık ederken tanrısal aritmetik ile tecimenlerin aritmetiğinin karıştırılmamasını altını çizerek öğütler. Sonuçta, ben, uzun çalışma akşamlarından sonra böylesine övülen bu matematiği iyiden iyiye kavradığımı gördüm. O zaman sorunu sınamak için, bu soru yöntemi ile genel uzlaşım içinde, fizik ile Tanrı üzerine 74 soruyu çözmeye çalışma sözü verdim kendi kendime. Bunlar bu konudaki soruların en zorları sayılır.

Büyüyle ilgili tezler de ortaya atmış bulunuyorum. Bu tezlerde büyünün iki türü olduğunu gösterdim. Biri, tümüyle cinlerin işlemleri, güçleri ile ilgili olanı; Tanrı tanığımdır, bana kargışlı, acube bir şey gibi göründü. İkincisi, tepeden tırnağa incelendiğinde, doğal felsefenin en yüksek gerçekleşmesinden başka

bir şey olmadığını gösterir. Yunanlılar bu biçimlere dikkat çekti. Ancak onlar büyü diye adlandırılmayı hiç hak etmediğini göz önünde bulundurarak ilkine "*goeteia*" dediler. En yüksek, en yetkin bilgelik olduğunu anlayarak, "*mageia*" terimini ikincisine sakladılar. Porphyry'e göre, "Magus" terimi Pers dilinde bizim dilimizdeki "yorumcu", "tanrıya tapan" sözcükleriyle anlamdaştır.

Dahası ey Babalar, bu sanatlar arasındaki eşitsizlik ile benzemezlik tasarlanabilenden daha büyüktür. Yalnızca Hıristiyan dini değil bütün yasal yasalar, bütün iyi yönetilen cumhuriyetler birinciyi kargışlayıp kınar. Oysa bütün bilgeler, göksel, tanrısal şeylere meraklı herkes ikincisini onaylanıp kucaklamıştır. İlki sanatların en aldatıcısıdır. İkincisi en yüksek, en kutlu felsefedir. İlki boştur, düş kırıklığına uğratır; ikincisi sağlamdır, pektir, doyurucudur. İlkini uygulayanlar, her zaman utanca, kınamaya yol açtığı için, yapageldikleri işleri saklar. Bu arada, ikincisinin işlenmesi, hem eski çağda hem de neredeyse her dönemde öğrenme alanındaki ünün, övgünün en yüksek kaynağı olagelmiştir. Öyle ya da böyle değerli olan, iyi sanatları izlemeye istekli olan hiçbir filozof hiçbir zaman ilkinin öğrencisi olmadı. Oysa Pisagor, Empedokles, Platon, Demokritos ikincisini öğrenmek için denizler aştı. Sonra yurtlarına döndüklerinde, sıkı sıkıya korunması gereken bir hazine sayarak, onu ötekilere anlattılar. İlki gerçek bir kanıtla desteklenmediği için saygı gören hiçbir yazarca savunulmadı. İkincisi onurlandırıldı. İki önemli yazar onun ünlü ataları sayıldı: Bunlar Hyperboreanların Abaris'i tarafından öykünülen Zamolksis ile Zerdüşt'tür. Ne var ki bu hemen aklınıza gelmiş olabilecek Zerdüşt değildir. O, Oromasius'un oğlu olan öteki Zerdüşt'tür. Büyünün bu biçimlerinin doğasını Platon'a soracak olursak, o Alkibiades'te bize Zerdüşt'ün büyüsünün tanrısal

şeylerin biliminden başka bir şey olmadığı yanıtını verir. Pers kralları oğullarını bu bilim ile eğitmişlerdi, onlar böylece ülkelerini, evren ülkesinin yasalarını örnek alarak yönetmeyi öğreniyorlardı. Platon, Charmides'de Zamolksis'in büyüsünün ruhun ilacı olduğu yanıtını verir; çünkü ilaç nasıl gövdeye sağlık verirse Zamolksis'in büyüsü de cana öyle bir ölçülülük verir. Daha sonra Charondas, Damigeron, Apollonius, Osthanes ile Dardanus'da onları izledi. Homeros da bu yoldaydı. Biz onun "poetik bir tanrıbilim" öğretisi yazdığını, bütün öteki bilgili öğretiler gibi bu öğretiyi Odesseus'un gezileriyle örttüğünü ileri sürüyoruz. Pisogor ile Platoncu gizemleri araştıranların tümü gibi, Eudoksus ile Hermippus da bu öğretileri uygulamalı olarak izledi. Başka üç filozofun daha bunu araştırdığını buldum: Arap El Kindi, Roger Bacon, Parisli William. Büyücü usta bir taklitçi olmakla kalmaz aynı zamanda doğanın bakanıdır. Platinos metinlerinde bunu bildiğini gösteren belirtiler verir. Bu en bilge kişi, bu tür büyüyü onaylayıp haklı kılar. Ötekinden öyle iğrenir ki kötü cinlerin törenlerine çağrıldığında, onların gelmesinin, onun gitmesinden daha uygun olduğunu söyledi. Doğrusu da buydu. Nitekim büyünün ilk biçimi insanı köleleştirir, kötü güçlere rehin eder. Oysa ikincisiyle insan kötü güçlerin efendisi, beyi olur.

Büyünün birinci biçimi bir bilim ya da sanat olduğunu ileri süremez, sürse de bunu doğrulayamaz. Oysa, gizemlerle dolu olan ikincisi, şeylerin en derin gizlerini derinlemesine düşünmeyi, sonuçta doğanın tümünün bilgisini kapsar. Bu yararlı büyü, güçleri saklandıkları yerden ortaya çıkarıyor gibidir. Bu güçlerin tohumlarını Tanrının büyüklüğü dünyaya saçmış, bunlar Tanrının büyüklüğü tarafından dünyaya ekilmiştir. Bu, tansıklar yaratmaz, daha çok doğa kendi tansıklarını yaratır iken yılmadan ona yardım eder.

Yunanlıların en doğru biçimde *Sympatheia* dedikleri evrenin uyumunu, daha iyice derinlemesine araştırarak, şeylerin karşılıklı eğilimini kavrayarak her şeye kendi doğasına en uygun teşviği (büyücüler *iugges* diye adlandırır) verir. Böylece kamunun dikkatini dünyanın kuytularında, doğanın dölyatağında, Tanrının ambarında, kilerinde saklı kalan tansıklara çeker. Böylece onları dünya yapıyormuş gibi görülür. Çiftçinin kara ağaçları asmalarına destek yapması gibi "magus"da yerle göğü birleştirir; açıkçası aşağı düzeni daha yukarının gücüyle, ihsanlarıyla birleştirir. Bundan ötürü ilki canavarca, yıkıcı bir görünüş sunar iken ikincisi daha tanrısal, daha sağlıklı görünür. Gelgelelim ayrımın en büyük nedeni şudur: İlk büyü insanı Tanrının düşmanlarının eline verir, Tanrıya yabancılaştırır. Oysa ikincisi, açıkçası yararlı büyü, umutta, inançta, yardımseverlikte doğal olarak çiçeklenen Tanrı işlerine duyulan saygıyı kışkırtır. Çünkü hiçbir şey bizi Tanrının tansıklarını bıkıp usanmadan düşünmekten daha çok Tanrıya tapmaya itemez. Ayrıca biz doğal büyü aracılığı ile bu tansıkları daha derinlemesine inceledikçe onu yapıtlarında sevmeye, ona yapıtlarında tapmaya daha çok yöneliriz. Öyle ki ister istemez şu şarkıyı söylemek zorunda kalırız:

"Yeryüzünün bütün gökleri
onun şanının parıltısının görkemiyle doldurıldu."

Ama büyü üzerine bu kadar söz yeter. Bundan fazlasını da söyleyebilirdim; çünkü onu anlamadıkları için ondan nefret eden, onu kınayan nice kişi var, nitekim köpekler de her zaman yabancılara havlar.

Şimdi İbranilerin eski gizemlerinden çıkardığım konulara geldim, bunlar burada kimsenin yıkamayacağı katolik inancını onaylamada kanıt olarak getiriliyor. Onlara uzak olanlar bu konuları düş gücünün hava

kabarcıkları, şarlatanların masalları olarak düşünmesin diye, herkes onların ne olduğunu, onların gerçek niteliğinin ne olduğunu anlasın istiyorum. Nereden çıkarılırsa çıkarılsınlar, onlara tanıklık eden ünlü yazarlar kim olursa olsun, bunlar pek gizemli, pek tanrısaldır. İbranilerin ısrarlı yalanları karşısında bizim inancımızdan insanların dinimizi yayması için de pek zorunludur. Musa, Tanrı'dan gelecek kuşaklara aktarılmış olan beş kitaptaki yasaların dışında, dağda yasanın daha doğru, daha gerçek bir açıklamasını da aldı. Bunu salt ünlü İbrani öğretmenleri yazmıyor. Kendi dinimizin öğretmenleri Esdras, Hilary, Origen de yazıyor. Onlar Tanrı'nın Musa'ya "Yasayı insanlara bildir; sakın ola ki yorumunu yazma ya da yayma." diye buyurduğunu söyler. Buna göre Musa yasayı yalnızca, Jesu Nave'ye açıklar. Daha sonra Nave, susma koşulu ile onu sonraki yüksek rahiplere açıkladı. Yalın bir tarihsel anlatı, Tanrının gücünü, onun hak yiyenlere karşı öfkesini, iyilere acımasını, herkese karşı adaletini göstermeğe yeter; halkın tanrısal, sağlıklı buyruklarla iyi, kayrılmış durumda yaşamasına, insanların doğru dinee tapma bakımından eğitilmesine yeter. Yasanın katı kapağı, dilin kaba giysisi altında saklı gizleri, en yüksek tanrısallığın gizli ereklerini halka açıklamanın, kutsal şeyleri köpeklere atmaktan, tohumları domuzlara saçmaktan başka bir şey olmadığı besbelli. Sonuçta bu tür şeyleri kaba olandan saklamağa, onları yalnızca kabul edilenlere iletmeğe karar verilmiştir. Paul'un dediği gibi, bilge kişinin sözleri insana özgü sağduyu değil, Tanrı buyruğudur. Eski felsefeciler bu uyarıya titizlikle uymuştur. Protagoras ölüm döşeğinde kız kardeşi Dama'ya üç beş şey dışında hiçbir şey yazmadı. Mısır tapınaklarına oyulan sfenksler, gizli öğretilerin korunması gerektiği konusunda uyarır. Dindışı kalabalık bozmasın diye, bu öğretiler bilmeceler aracılığı ile söylenmelidir. Platon, en yüce tözler ile ilgili

olarak Dionysuos'a yazarken "Mektup başkalarının eline geçerse sana açmayı amaçladığım şeyleri başkaları bilmesin diye bunları bilmece gibi yazdım." der. Aristoteles, tanrısal konuları ele aldığı Metafizik'in hem yayınlandığını hem de yayınlanmadığını söyler. Daha fazla örneğe gerek var mı? Origenus, İsa'nın, Yaşam Öğretmeni'nin havarilerine birçok şey açıkladığını, havarilerin, kalabalığın malı olmaması için sonradan bunları yazıya dökmek istemediğini ileri sürer. Areopagiteli Dionysius, dinimizin kurucuları tarafından daha gizli gizlerin yazıya dökmeden, akıldan akıla yalnızca konuşulan sözcükler ortamında aktarıldığını yazar. Böylece bu teze güçlü bir onay verir. Musa'ya verilen yasanın doğru yorumu, Tanrı buyruğu ile en kesin biçimi ile bu yolla açıklandığından ona "*Kabala*" adı verildi. Bu sözcük İbranice "kabul" anlamına gelir. En önemli nokta, öğretinin yazılı belge olmaksızın, kalıtsal olarak doğru biçimi ile, açınsamanın düzenli art ardalığı ile bir adamdan ötekine aktarılmasıdır. Syrus İbranileri Babil tutsaklığından kurtardıktan sonra, tapınak, Zorobabel yönetiminde onarıldı. İbranilerin aklına yasayı onarmak geldi. O zaman, kilise babası Esdras, Musa'nın kitabını düzenledi. Dahası o, eskilerin öğretinin ağızdan ağıza aktarma uygulamasının artık sürdürülemeyeceğini gördü. Bunun nedeni İsrail halkının yaşadığı sürgünler, uğradığı katliamlar, kaçışı, tutsaklığıydı. Tanrıdan aktarılan tanrısal şeyler yazıya dökülmedikçe, onların anısı uzun süre canlı kalmadığı için, kaçınılmaz olarak yok olacaktı. Sonuçta yaşayan bütün bilgelerin toplanmasına, Yasa'nın gizleri konusunda bütün anımsananların bir uzlaşma içinde aktarılmasına karar verdi. Daha sonra bu aktarılanlar 70 ciltte toplanacaktı (yaklaşık olarak Sanhedrin üyeleri ile aynı sayı). Ey babalar, benim tanıklığımı kabul etmeniz gerekmesin diye Esdras'ın kendi ağzından dinleyin: "Kırk gün sonra yüceler yücesi konuşup dedi

ki: Yazdığınız ilk şeyleri açıkça yayınlayın. Bunları okumaya değen de değmeyen de okusun. Ne var ki son on yedi kitabı yalnızca halkınız arasındaki bilge kişilerin eline geçebilecek şekilde saklayın; çünkü anlayışın pınarı, bilgeliğin kaynağı, bilginin ırmağı buradadır. Ben de bunları yaptım." Bunlar Esdras'ın gerçek sözleridir. Bunlar kabalacı bilgeliğin kitaplarıdır. Bu kitaplarda, Esdras'ın yanılmadan söylediği gibi, anlayışın pınarı, açıkçası madde üstü Tanrılığın ağza alınmaz tanrıbilimi bulunur. Bunlarda bilgeliğin kaynağı; açıkçası düşünen, meleksel biçimlerle ilgili metafizik öğreti bulunur. Bunlarda bilgeliğin ırmağı; açıkçası doğa ile ilgili en iyi temellendirilmiş felsefe bulunur.

Mutlu yönetimi altında yaşadığımız bizim şimdiki papamız Sekizinci İnnocent'ten hemen önce gelen Papa Dördüncü Sixtus, inancımızın kamusal yararı bakımından bu kitapların Latinceye çevrilmesini sağlamak amacıyla alınabilecek bütün önlemleri aldı. O öldüğünde bunlardan üçü ortaya çıkmıştı. İbraniler bu kitaplara öyle saygı gösterirler ki kırk yaşından küçükler onlara dokunamaz bile, bu kitapları epeyce bir para verip satın aldım, baştan sona büyük bir dikkatle gevşemez bir didinmeyle okudum. (Tanrı tanığımdır) onların Musevilikten çok Hristiyan diniyle ilgili olduğunu buldum. Üçleme'nin gizi, sözün ete kemiğe bürünmesi, Mesih'in Tanrılığının gizi orada bulunacaktır. İlk günah, onun kefaretinin ödenmesi, göksel Kudüs, cinlerin yenilgisi, meleklerin düzeni, Araf'ın, cehennemin acıları da orada okunabilir. Orada her gün Paul ile Dionysos'un, Jerom ile Augustinus'un pasajlarında okuduklarımla aynı şeyleri okudum. Felsefe konularında sanki Pisagor'u, Platon'u dinliyordunuz. Platonculların öğretileri Hristiyan inancının eğilimine pek yakındır. Augustinus bu yüzden Platonculların kitabı eline geçti diye Tanrıya sonsuz şükran sunmuştu. Tek sözcükle söylersek İbraniler ile bizimki

arasında, İbranilerin yalanlayabileceği, ikna olmayacağı bir çatışma noktası yok. Sonuçta onların saklanabileceği bir köşe yok. Bu noktada çok büyük bir yetkeyi, alimlerin en büyüyü Antonius Chronicus'u örnek göstereceğim. Chronicus, evinde benim de katıldığım bir şölen sırasında kendi kulakları ile bu alanın derin bir bilgini olan bir İbraninin, açıkçası Dactylus'un Hıristiyan üçleme öğretisini kabul ettiğini duydu.

Tartışmamın belli başlı noktalarına geri dönelim. Orpheus ile Zerdüşt'ün şiirlerinin nasıl yorumlanması gerektiği konusundaki anlayışımı da ortaya koydum. Yunanlılar Orpheus'u eksiksiz, bütün bir metinden okudu, onlar Zerdüşt'ü yoz bir metinden biliyordu, oysa Zerdüşt Kildani ülkesinde neredeyse eksiksiz biçimiyle okunuyordu. İkisi de eski bilgeliğin baba yazarları olarak tanınır. Platoncuların her zaman büyük bir saygı ile sık sık adını andığı Zerdüşt'ten söz etmeyeceğim. Ama Kildani İamlicus, kendi felsefesini oluştururken Pisagor'un Orfeusçu tanrıbilimini örnek aldığını söyler. Bu kesin nedenden ötürü Pisagor'un sözleri kutsal diye adlandırılır. Çünkü onlar Orfeusçu öğretilerden türetilmiştir. Gizli sayılar öğretisi ile Yunan felsefesinde yüce, büyük olan bütün başka şeyler, bu kaynaktan ilk durumu ile aktığı için büyüktür. Orfeus, öğretisinin gizemlerini, söylencelerin kumaşına dokudu (bütün antik tanrıbilimcilerde durum böyledir). Böylece onları şiirin örtüsüne sardı. Bu yüzden onun ilahilerinden birini okuyanlar onda hayvan öykülerinden, sıradan sözlerden başka bir şey olmadığına inanabilir. Bunları bilmecelerin incelikle işlenen düğümlerinde, hayvan öykülerinin köşe bucağında saklanan gizli felsefenin gizli anlamlarını bulmak için benim verdiğim çabanın ne kadar güçlükle dolu olduğu bilinebilsin diye söyledim. Böyle ağır, anlaşılması güç, açınsanmamış bir konuda öteki yorumcuların yapıtlarından, uğraşlarından yardım alamadım. Bu,

güçlüğü daha da büyüttü. Üstelik bunlar şimdi bile köpek gibi arkamdan havlayarak geliyor, büyük bir gösteriş yapmak için birçok ıvır zıvır biriktirdiğimi söylüyorlar. Sanki konuların tümü bulanık sorularla ilgili değil, en önemli ekollerin birbirleri ile gladyatörler gibi karşılaştığı en keskin tartışmaların konuları değil. Sanki ben, kendilerine şimdi felsefenin önderleri diyen, bana kusur bulan nice kişinin hiç kuşkulanmadığı, hiç bilinmeyen birçok şeye ışık tutmamışım gibi... İşin gerçeği tartışmayı ileri sürebileceklerimden çok daha az nokta ile sınırladığım için bana yüklenen kusurlardan uzağım. Ötekiler gibi ben de bu sorunları onları oluşturan parçalara bölmek isterdim, onları parçaladığımda sayıları eski sayılarından daha fazla olurdu. Öteki konularla ilgili hiçbir şey demeksizin, bu dokuz yüz tezin bir tanesinin, açıkçası Platon ile Aristoteles felsefelerinin uzlaştırılmasının, sayılarla oynadığım kuşkusunu doğurmadan altı yüz ya da daha fazla tez olarak geliştirilebileceğini kim bilmez? Bu, başkalarının bu filozofların ayrıldığını düşündüğü oysa benim uzlaştıklarını düşündüğüm noktaların uygun bir düzen içinde numaralanmasıyla yapılır. Sesimi kesin bir bilgi uğruna yükseltiyorum (üstelik de ölçülü olmayan, benim kişiliğime uygun olmayan bir biçemde). Sesimi beni kıskananlar, bana kara çalanlar beni böyle konuşmaya zorladı diye yükselteceğim. Ben tartışmada yalnızca çok şey bildiğimi göstermek değil, ötekilerin bilmediği birçok şeyi bildiğime de açıklık kazandırmak istedim.

Şimdi saygıdeğer babalar, bu sav olgularla doğrulanabilsin diye, benim konuşmam sizin isteğinizin doyumunu geciktirmesin diye -çünkü saygı değer doktorlar, büyük bir hoşnutlukla çevremi kuşattığınızı, tartışmaya hazır olduğunuzu görüyorum- savaş borularının çalmaya başladığı şu anda sonuç hem talihli hem iyi olsun diye dua edelim.

6. Bölüm dipnotları

1. İspanya'daki Aristotelesçi, yeniplatoncu islam felsefesi geleneğinin bilinen ilk temsilcisi. İbni Tufeyl ile İbn i Rüşt'ün öncüsü, doğ. 1095- ölm. 1138)
2. İspanyol-Arap hekim İbn Zühr. Yazdığı "Uygulamalı Tedavi ve Diyet El kitabı" insan gövdesi üzerine spekülasyondan çok bilimsel anlayışa dayalı bir yapıttır. 1090- 1162.

Yayınlarımız

I CHİNG YA DA DEĞİŞİMLER KİTABI
C.G. Jung'un önsözü ile
Richard Wilhelm

MONADOLOJİ YA DA FELSEFENİN İLKELERİ
Gottfried Wilhelm Leibniz

CHUANG TZU'NUN KİTABI
H. A. Giles

EŞ ZAMANLILIK: NEDENSELLİK DIŞI
BAĞLAYICI BİR İLKE
Carl Gustav Jung

İSTEME VE TASARIM OLARAK DÜNYA
Arthur Schopenhauer

GİZLİ FELSEFE YA DA BÜYÜ FELSEFESİ
Agrippa Von Nettesheim

Ey Adam!
Sana ne hazır bir yüz ne de özgün, doğuştan gelen bir özellik verdik, ta ki kendi yerini, biçimini, yeteneklerini kendin seçesin, onları kendi yargın, kendi kararın ile edinebilesin. Bütün öteki yaratıkların doğası bizim koyduğumuz yasalarla belirlenip sınırlanmıştır. Oysa senin önünde böyle sınırlamalar yok, kendi yüzünün çizgilerini sana koruma görevini verdiğimiz özgür isteğinle çizebilirsin. Seni dünyanın tam ortasına koyduk, baktığın yerden dünyadaki her şeyi daha kolay görebilesin diye. Seni ne yersel ne göksel, ne ölümlü ne ölümsüz olarak yarattık; özgür, olağandışı bir yontucu gibi kendini, kendi seçiminle biçimleyebilesin diye. Aşağıya, yaşamın kaba biçimlerine inmek de tanrısal yaşam sürenlerin düzenine çıkmak da senin elinde."

Pico Della Mirandelo

Bu kitap haklı olarak "Rönesansın Manifestosu" diye adlandırıldı. İnsanı bir mikrokozmoz olarak gören Pico, kendini kuran bireyin bir dünya kurduğunun farkındaydı...
Pico, Kabalayı Avrupa'ya sokan kişi olmakla kalmadı, istemenin uzun bir aradan sonra açıkça duyulan sesi oldu. Onun için dalınç ile büyü kendini değiştirmenin anahtarlarıdır, çünkü Schopenhauer'in dediği gibi insan isterken, gerideki, içerideki yaratıcı güce, dürtüye çok benzer.

ISBN 975-92791-8-5

